

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI PEDAGOGIKA FAKULTETI
MUSIQQA TA'LIMI
Ramazonova Maqsadoy Ulug'bek qizining

**5111100 - Musiqiy ta'lism yo'nalishi bakalavr darajasini olish uchun
yozilgan**

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

**Mavzu: "O'zbek xalq musiqa meroslarini notaga olishda "Sibelius
"dasturidan foydalanish."**

Ilmiy rahbar: katta o'qituvchi I.F.Qayumov

Mavzu: “O’zbek xalq musiqa meroslarini notaga olishda “Sibelius ”dasturidan foydalanish.”.

MUNDARIJA

KIRISH.....

1-BOB. Musiqa madaniyati fanini o‘qitishda. zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar.....

1.1. Innovatsion va pedagogik texnologiyalarni ukuv jarayonida kullash.

1.2. Zamonaviy ta’lim va innovatsion texnologiyalari.....

2-BOB. Musiqa madaniyati mashg’ulotlarida ilg’or axborot texnologiyalaridan foydalanish istiqbollari

2.1.Musiqa madaniyati darslarida axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish usullari.....

2.2 “Sibelius ”dasturi yordamida musiqa darslarining samaradorligini oshirish yo`llari. ....

XULOSA.....

ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....

REJA:

KIRISH

1-BOB. Musiqa madaniyati fanini o‘qitishda. zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar.

1.1. Innovatsion va pedagogik texnologiyalarni ukuv jarayonida kullash.

1.2. Zamonaviy ta’lim va innovatsion texnologiyalari

2-BOB. Musiqa madaniyati mashg’ulotlarida ilg’or axborot texnologiyalaridan foydalanish istiqbollari

2.1.Musiqa madaniyati darslarida axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish usullari.

2.2 “Sibelius ”dasturi yordamida musiqa darslarining samaradorligini oshirish yo`llari.

XULOSA

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi: Bugungi kunda ozod va obod, mustaqil mamlakatimizda barcha sohalar qatori ta’lim tizimida ham keng qamrovli yangilanishlar va ijobiy o’zgarishlar amalga oshirilmoqda.

Bunday o’zgarish va yangilanishlar musiqa va san’at sohasida ham olib borilmoqda. Jumladan yosh avlodni yuksak madaniyatli, estetik jihatdan rivojlangan, har tomonlama yetuk, bilimli, barkamol avlod bo’lib yetishishlarini ta’minlash uchun iqtidorli bolalar hamda musiqa san’atiga qiziqishlari yuqori bo’lgan bolalar uchun san’at va musiqa maktablari, maktabgacha ta’lim muassasalari, barkamol avlod nomli turli xildagi yoshlari markazlari bunyod etilmoqda.

Mustaqil O’zbekistonimizda ijtimoiy hayotning barcha sohalarida amalga oshirilayotgan ishlarning maqsadi insonlar va ularning manfaatlari uchun, hamda o’sib kelayotgan yoshlarni komil inson sifatida tarbiyalashga qaratilgan.” Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” da davlatimizning kelajak ravnaqi uchun xizmat qiladigan loyihalar ulug’vor ijtimoiy ahamiyat kasb etgan.” Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”ning asosiy maqsadlaridan biri –ijtimoiy –siyosiy hayotda faol o’rin egallaydigan, ijtimoiy jarayonlarga ongli ravishda ta’sir ko’rsatadigan , oilasi va mamlakati oldida javobgarlikni his etadigan, mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, erkin shaxsni shakllantirish deb belgilangan.

“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”ni amalga oshirishda ta’lim tizimini tubdan qayta qurish , ya’ni xalq ta’limi taraqqiyotining tub qoidalarini ko’rib chiqish va zamonaviy ta’lim texnologiyalarining jamiyat ravnaqi uchun zarurligi mohiyatini anglash, ta’limning barcha sohalarida joriy etish va o’zlashtirish bilan bog’liq masalalar hozirgi zamon pedagogikasining dolzarb muammolaridan biridir.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tomonidan ishlab chiqilgan 2017-2021-yillarda O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasi loyihasida ham musiqa san’atini rivojlantirishga qaratilgan masalalar ko’rsatib o’tilgan. Davlat dasturida mamlakatni rivojlantirishning quyidagi 5ta ustuvor yo’nalishi belgilangan:

1.Davlat va jamiyat qurilishini takomillashtirish.

- 2.Qonun ustuvorligini taminlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish.
- 3.Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirish.
- 4.Ijtimoiy sohani rivojlantirish.
- 5.Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash, chuqr o'ylangan o'zaro manfaatli va amaliy ruhdagi tashqi siyosat yuritish.
“Ijtimoiy sohani rivojlantirish” yo’nalishining 4- “Ta’lim va fan sohasini rivojlantirish” bo’limidagi tadbirlarda, yurtimizda musiqaning ahamiyatini yanada rivojlantirishga qaratilgan vazifalar belgilangan.

Jumladan 265-tadbir: ... musiqa va san’at ta’limini rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish;

- 251ta umumta’lim maktabi
- 8ta bolalar musiqa va san’at mifikabini yangidan qurish va 12tasini rekonstruksiya qilish.;

286-tadbir:Quyidagi madaniyat va san’at festevallari ko’rik tanlovlarni tashkil etish:

- “Bahor nafasi” xalqaro san’at festevali
- “Musiqaga chorlaydi yoshlar!”madaniyat haftaligi
- “Seni kuylaymiz, zamondosh!”
- O’zbekiston teatrlearning IV Respublika ko’rik festival
- “Onam aytgan allalar” festevali
- “Yoshlik bahori” Respublika yosh opera ijrochilari festevali
- “Sozlar navosi” xalq cholg’ulari Respublika tanlovi
- YUNESKO reprezentativ ro’yxatiga kiritilgan “Shashmaqom” va boshqa nomoddiy madaniy me’roslar.
- Xalqaro baxshichilik san’ati festivali

287-tadbir:O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Nihol” mukofoti saralash bosqichlari va uni tantanali ravishda topshirish marosimini yuqori saviyada tashkil etish.

Bu tadbirlardan ko’zlangan maqsad, musiqa va san’at ta’limini rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish, iqtidorli yoshlarni izlab toppish, ularni rag’batlantirish, ularni har tomonlama qo’llab quvvatlash, ijodiy salohiyatini yuksaltirish va kata sahnalarga olib chiqish, yoshlar e’tiborini musiqa va san’atga

qaratish, bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish,yoshlarni vatanga muhabbat, mustaqillik g'oyalarariga sadoqat va fidoiylik ruhida tarbiyalashdir.

Bugungi kunda yoshlarga puxta va keng qamrovli bilim berish, ularni fan- texnika yutuqlari bilan tanishtirib borish, darslarni zamon talablariga to'la javob bera oladigan innovatsion texnologiyalar yordamida tashkil etish o'qituvchi pedagoglarning asosiy vazifalaridan biri etib belgilangan.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish asosida o'qitish samaradorligini oshirish davr talabi sifatida barcha pedagog o'qituvchilar qatorida musiqa o'qituvchisining ham zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi.Har qanday fanni, shu jumladan musiqa madaniyati darslarini o'qitish jarayonida ham faollashtirilgan, o'quvchilarni darsning faol ishtirokchilariga, mustaqil fikrlovchi, mushohada qiluvchi,o'z fikrlarini bildira oluvchi shaxs sifatida namoyon qilishi uchun imkoniyat yaratuvchi-bu o'qituvchidir. O'qituvchi o'zi va o'quvchilar uchun qulay va qiziqarli bo'lgan o'qitish usullari,yo'llari, shakllari, vositalari bilan birlgilikda ulardan foydalanish shart-sharoitlarini belgilaydi, ilg'or pedagogik texnologiyalar yordamida o'quv jarayonisamaradorligini oshirishga harakat qiladi. Shu boisdan ham innovatsion pedagogik texnologiya, ta'lim texnologiyalariga o'quv jarayonidagi eng samarali vositalar sifatida qaralmoqda. Ulardan bugungi kunda jahon pedagogikasi amaliyotida keng foydalanilmoqda .

Ta'limning barcha yo'nalishlari sohalari ilg'or pedagogik texnologiya va uni o'quv jarayoniga joriy etish bo'yicha tizimli axborotlar bilan qurollantirish maqsadida yaratildi.

Ta'lim tizimida muvaffaqiyatli qo'llanilayotgan pedagogik texnologiya va interaktiv metodlarning mohiyati, uning odatdagagi o'qitish usullaridan farq qiluvchi jihatlari , O'zbekiston ta'lim tizimiga uni joriy etishning ahamiyati , interfaol metodlar shakllari , ularni tuzish hamda innovatsion pedagogik texnologiyaning tamoyillari va qoidalari, o'quv materialini to'la o'zlashtirish g'oyasini vujudga kelishi va uning amalga oshirish usullari bayon etilgan. Vazirlikning darslik(o'quv qo'llanma) yozishga qo'ygan talablariga muvofiq holda har bir mavzuga oid mustaqil ta'lim uchun topshiriqlar va turli shakldagi interfaol metodlar berilgan.

Ta’lim jarayonida interfaol metodlarni qo’llash uchun tuzilgan topshiriqlar faqatgina o’zlashtirishni nazorat qilibgina qolmay, balki o’rgatuvchi (o’qituvchi) funksiyani ham bajaradi.Chunki bu topshiriqlarni yechish jarayonida mavzularni mustaqil ravishda erkin o’zlashtirishga ham erishiladi.

Interfaol usullar va ularning o’quvchilarda erkin fikrlashni shakllantirish, darsni o’zlashtirish samaradorligini oshirishdagi o’rni shundan iboratki, u ta’lim jarayonida erkin va demokratik vaziyat yaratadi.

Ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarini qo’llashning avzallagi shundaki, o’quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallahsga o’rgatilgan an’anaviy dars shakllaridan farqli ravishda, zamonaviy ilg’or pedagogik texnologiyalar o’quvchilarni egallayotgan bilimlarini o’zlari qidirib topishlariga, mustaqil o’rganib , tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o’zlari keltirib chiqarishlariga o’rgatadi. O’qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo’naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Ta’lim jarayonida o’quvchi asosiy figuraga aylanadi. Pedagogik texnologiya va pedagog mahoratiga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar o’quvchilarni bilimli, yetuk malakaga ega bo’lishlarini ta’minlaydi. Shu o’rinda xitoylik buyuk faylasuf Konfutsiyning bir fikrini keltirib o’taman –“**Aytsang unutaman, ko’rsatsang tushunaman,o’zim bajarib anglab yetaman”**.

Musiqa darslarini samaradorligini oshirishda darslarda axborot kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish hozirgi zamon talabi ekanligi hammamizga ayon. Musiqa darslarini olib borish davomida o’quvchilar musiqa san’atini butun nafosati bilan o’rganishlari, idrok etishlari ommaviy musiqa faoliyatları:musiqa tinglash,tahlil qilish,jamoa bo’lib kuylash,nazariy bilimlarni o’zlashtirish (musiqa savodxonligi) raqsga tushish,bolalar cholg’u asboblarida chalish va musiqaga ritmik jo’r bo’lish masalalarini shakllantirish musiqiy ta’limning asosiy mazmunini tashkil etadi.Xalqimizning asrlar davomida shakllanib kelgan boy musiqiy merosi namunalarini bugungi o’sib kelayotgan yosh avlodlarimizga tanishtirish,ularning ma’no-mazmunini to’laqonli darajada yetkazib berish yosh pedagoglarning asosiy vazifasi hisoblanadi.Bunday mas’uliyatli vazifani amalga oshirishda innovatsion

pedagogik texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida o'qitishni yo'lga qo'yish, ta'lim jarayonini o'quvchilar uchun tushunarli va qiziqarli sohalarini yaratish uchun tinimsiz izlanish o'qituvchining muhim vazifasi bo'lib qolmoqda. Maqsad o'quvchilarni pedagogik jarayonning faol sub'yektlariga aylantirishdir.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, mavzuning bugungi kundagi dolzarbligini inobatga olgan holda, tadqiqot ishi mavzusini "O'zbek xalq musiqa meroslarini notaga olishda "Sibelius "dasturidan foydalanish" deb nomladim.

- **Tadqiqot maqsadi:**

- tinglovchilarda musiqa madaniyatini ukitishda zamonaviy yondashuvlarni tatbiq qilish, innovatsiyalardan foydalanish uchun zarur bulgan bilim va ko'nikmalarini shakllantirish;
- musiqa madaniyati darslarida zamonaviy ta'lim vositalardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- zamonaviy talablar asosida musika madaniyati darslarini samarali tashkil etish yullarini o'rghanish;
- musika madaniyati fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalarni qo'llash imkoniyatlarini o'rghanish.
- .

Tadqiqot ob'yekti: Buxoro shahar 11- umumiyl o'rta ta'lim mакtabining musiqa madaniyati darslari jarayoni.

Tadqiqot predmeti: Musiqa madaniyati darslarida "Sibelius "dasturidan foydalanish va dars jarayonida qo'llab o'qitish samaradorligini oshirish.

Tadqiqot vazifalari: O'quvchilarning musiqiy madaniyatini shakllantirishda zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanishning dolzarbligini asoslash.

-Musiqa madaniyati darslarida axborot kommunikatsion texnologiyalardan to'g'ri foydalanish.

-Musiqa madaniyati darslarining samaradorligini oshirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishga qaratilgan ilmiy metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi va nazariy ahamiyati : Zamonaviy talablar asosida, musiqa madaniyati darslarini o'qitishning samaradorligini oshirishda "Sibelius "dasturidan o'rni va ahamiyati.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati: “Musiqa madaniyati” fanini o’qitishda axborot kommunikatsion texnologiyalardan foydalanib, “Sibelius ”dasturi yordamida o’quvchilarning musibiani tinglay olish malakasini oshirish,o’quvchilarning o’zlashtirish samaradorligini hamda musiqiy pedagogik mahoratni takomillashtirish,o’qitish uslublarini samarali qo’llash orqali kafolatli natijalarga erishish mumkin.

Tadqiqotning metodologik asosi:I.A.Karimov “Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch”,Vazirlar Mahkamasi va ta’lim vazirligi tomonidan qabul qilingan “Talim to’g’risidagi qonun”,Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”,O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning “2017-2021-yillarda O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha “Harakatlar strategiyasi to’g’risida”gi farmoni,2017-2021-yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakat strategiyasini “Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi, 2019 yil 19-mart sanasida O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy, ma’naviy-ma’rifiy sohalardagi ishlarni yangi tizim asosida yo‘lga qo‘yish bo‘yicha 5 ta muhim tashabbusi.

Tadqiqot ishining tarkibiy tuzilishi va hajmi: Kirish, 2bob,4 paragraf, xulosa hamda foydalanilgan adabiyotlar ro’yxatidan iborat.

1-BOB. Musiqa madaniyati fanini o'qitishda. zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar.

1.1. Innovatsion va pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llash.

Bizga ma'lumki, Davlat ta'lim standartlari umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-unar va oliv ta'lim mazmuniga hamda sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilaydi. SHunday ekan, musika ta'limida Davlat ta'lim standartlari ommaviy xalk musiqa pedagogikasi professional musiqa ijodkorlari, musiqa ijrochilar, katta ashulachilar, maqomchilar, dostonchilik asarlarining elementar asoslarini me'yorlashtiradi.

Musiqa ta'limidan davlat ta'limi standartlari asosida yangi ta'lim mazmuni o'quvchilarning musiqiy bilim va malakalari bilan birga ularda asosan tarbiyani birga olib borish lozimligi ta'kidlanadi. SHu bois, musiqa madaniyati ta'limning yangi mazmuni, yosh avlodni milliy musiqiy merosimizga vorislik qila oladigan, umumbashariy musiqa boyligini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi. Bunda o'quvchilar musiqa san'atini butun nafosati bilan o'rganishlari, ommaviy musiqa faoliyatları: musiqani badiiy idrok etish, yakka va jamoa bo'lib kuylash, raqsga tushish va ijodkorlik malakalarini shakllantirish asosiy maqsad xisoblanadi.

Yangi pedagogik texnologiyalarga asoslangan ta'lim-tarbiya jarayoni nima, u an'anaviy dars turlaridan nimasi bilan farqlanadi degan masalaga e'tiborni qaratamiz. Ma'lumki, an'anaviy dars turlarida ta'lim-tarbiya jarayonida markazda o'qituvchi turadi. U o'quv materialini tushuntiradi, so'raydi va baxolaydi.

O'quvchilar esa o'qitish jarayonining sust ishtirokchisi bo'lib, ular o'qituvchi tushuntirishini eshitadilar va uning savollariga javob berish bilan kifoyalanadilar. Pedagogik texnologiyaga asoslangan o'qitishda esa o'quvchi mustaqil ravishda bilim ko'nikma malaka egallash bilan birga o'z faoliyatlarini baxolash darajasiga ko'taradilar. Bunday o'qitishning esa ijrochisi o'quvchidir.

O'qituvchi bunda ta'lim olishning tashkilotchisi, o'quvchining yordamchisi sifatida qatnashadi.

Ta'limning zamonaviy sharoitlarida an'anaviy metodlarni takomillashtirishga va yangi metodlarni izlab topishga tobora jiddiy talablar qo'yilayotir. Hozirgi kunda o'quv jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalar, dars o'tishning noan'anaviy usullari, xususan , interfaol usul keng joriy etilyapti.

Pedagogik texnologiya - bu ta'lim shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik

vositalar inson saloxiyati xamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olib o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qo'llashning tuzilish metodidir.

Musiqa darsi o'tishning zamонавиј pedagogik usullariga doir ko'plab qo'llanmalar mavjud, bunday uslublarni ilg'or musiqa muallimlarining o'zlari kashf qilganlar va ular yaxshi samara bermoqda. Xususan, "mavzu qanday bayon qilganda uning necha foizi o'quvchi yodida saqlanadi, u tomonidan o'zlashtiriladi?" degan tabiiy savolga javob topish maqsadida o'tqazilgan ma'ruzalarning dialog shaklida olib borilishi tajriba yakunida bugungi o'quvchilarining mustaqil fikrlashlari o'sib borayotganini ko'rsatmoqda. Musiqa ta'limi yo'nalishi o'quvchilariga "Musiqa o'qitishning innovatsion texnologiyalari" fanini o'qitishda. "Aqliy xujum", "Juftlikda ishlaymiz", "Musiqani top", "Raqamlarni tanla", "Xotira charxi" va boshqa usullarni qo'llash jarayonida yuqori natijalarga erishmoqdamiz.

O'quvchilarga dars yakunida kelgusi darsgacha intellektual savollarni tuzib, unga nom qo'yish topshirig'iga javob olinishi ham samarali kechmoqda. O'quvchi mavzu yuzasidan O'rtoqlari, ustoz bilan o'zi muloqotga kirishishi, amaliy mashg'ulotlarda qatnashishi, darsdan olgan bilimlarini gapirib bera olishi, ayniqsa vaqtning qadriga yetishi, ya'ni berilgan imkoniyatida ko'proq manbalar haqida fikr yuritishi va nihoyat baholash hamda rag'batlantirish jarayonlarida ham faol bo'lishi kerak. Ana shunda olingan bilim mustahkam bo'ladi. Turli uslublarni o'rganib, taqqoslab, hamkasblar bilan fikrlashib, har bir ustoz o'z uslubini yarata oladi .

Respublikamizda "Ta'lim tug'risidagi" qonuni, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" xamda DS talablari asosida ish olib borish kasb ta'limini rivojlantirishda asos bo'ladi. To'qqiz yillik umumiy o'rta ta'lim joriy etilgach, barcha o'quv fanlar katori musiqa madaniyati fanidan milliy ijro ustuvorligida va hozirgi zamon talabi asosida yangi dastur yaratildi.

Dastur asosida darsliklar, uslubiy qo'llanmalar, tavsiyanomalar, taxminiy mavzuli ish rejaliari yaratilmoqda, chunki, musika tabiatiga kura inson hissiyotiga kuchli ta'sir eta olish xususiyati bilan birga o'quvchilarни nafosat olamiga olib kirish, musiqa idrokini shakllantirish, musiqa savodxonligini oshirish va axloqiy g'oyaviy tarbiyalashning muhim vositasidir.

Qo'shiq kuylash, musiqiy idrokini kuchaytirish o'quvchining psixologik va fiziologik tuyg'ulariga ta'sir etadi, ijobiy faolligini ta'minlaydi, tovush hosil qilish, artikulyatsiya

va nafas organlarini faollashtiradi. Xotirasi, nutqi, diqqatini mustahkamlash bilan birga dunyoqarashini kengaytiradi.

Musiqa idrokini shakllantirishda ifoda vositalarining muhimligi qo'shiqni sof ohangda kuylash bilan xarakterlidir. Qo'shiqdagi unli tovushlarni cho'zibroq, undosh tovushli bug'lnarni esa tez va burro talaffuz etish tavsiya etiladi. Bunday ifoda vositalari boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan dars va qo'shimcha mashg'ulotlar o'tqazish jarayonida qo'llanilsa dars samaradorligiga erishiladi.

Dars jarayonida o'qituvchi musiqa tinglashda jonli ijrodan foydalansa o'quvchiga yanada qiziqarliroq bo'ladi. Musiqa tinglash faoliyatini texnik vositalar orqali amalga oshirish bilan o'quvchining musiqiy dunyoqarashi kengayadi.

Musika madaniyati darslarida ukuvchilar musiqa tinglash, qo'shiq kuylash, cholg'u asboblariga jo'r bo'lish kabi harakatlarni bajarish bilan birga albatta ritmik xarakatlarni tulaqonli ravishda bajarishlari shart. Bu bilan o'quvchining tinglash, diqqatni bir joyga toplash, musiqa ohangiga mos harakatlar bajarish, chapaklar asosida ritmga jo'r bo'lish orqali qobiliyatlari rivojlanadi.

Darsning samaradorligiga erishish, kasb mahoratini to'liq bajarishda o'qituvchi-pedagoglar DS talablari hamda yangi pedagogik texnologiya asosida istagan faoliyatlar orqali ko'zlagan maqsadiga erishishi mumkin. Bizga ma'lumki, musiqa tarbiyasi jamiyatimiz taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Unda o'zbek musiqa madaniyati va xalq musiqasining nodir namunalari orqali yosh avlodni tarbiyalashdek mas'uliyatli vazifa amalga oshiriladi. Bugun shunday darslar tashkil etilsinki, pedagog faol va tashabbuskor bo'lsin, uning shogirdlari esa mustaqil va erkin fikrlay oladigan yoshlar bo'lib yetishsinlar.

Tarbiya juda nozik masala. Bolaga, ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilariga faqat to'g'ri, zamonimizga, jamiyatimizga mos keluvchi misollar bilan, ko'rgazmalar bilan milliy ta'lim- tarbiya tizimini yuzaga keltirishi kerak. Agarda biror marta anglashilmovchilik bo'lsa, albatta kelgusidagi dars yoki mashg'ulotga tuzatish kiritish lozim.

"Biz sog'lom kishi deganda, - degan edi muxtaram yurtboshimiz, faqat sog'lomgina emas, balki sharqona axloq-odob va umumbashariy g'oyalar ruxida kamol topgan kishilarni tushunamiz".

Interfaol usulini qo'llashdan maqsad-o'quvchilar tomonidan tadbirni puxta

o'zlashtirishga erishish bilan birga ularni faollikka undash, ularda hamkorlikda ishslash, ma'lum vaziyatlarni boshqarish hamda mantiqiy tafakkur yuritish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat.

"Interaktiv" so'zi inglizcha "Interat" suzidan olingan bulib, "Inter" - birgalikda, uzaro, "akt" esa xarakat ma'nosini bildiradi. Musiqa darsi dastur asosida rejalahtirilib, ko'rgazmali qurollar bilan musiqa o'qitishning og'zaki, amaliy, taqqoslash metodlaridan foydalangan holda, darsda o'quvchilarni e'tiborini o'ziga jalg qilib, raqs elementlari, musiqali bolalar o'ynab, musiqaga mos qadam tashlash, chapak chalishni mayin ifodali qilib kuylash bilan metodik talablar asosida olib boriladi. Xulosa o'mnida, Davlat ta'lim standartlarida belgilanganidek, musiqa idrokini shakllantirishda ijrochilik uslublarining dolzarbligi mahalliy-uslubiy qo'shiqlaridan foydalanish, mahalliy bastakorlarning asarlarini o'rganish musiqa madaniyati darslarida qo'l keladi. Har bir qo'shiqni o'rganilar ekan qo'shiq xarakteridan kelib chiqib uning ifoda vositalari ham shunga mos bo'ladi. Shu bilan birga o'quvchi qo'shiqdagi alterasiya va dinamik belgilarini o'rganib, shular asosida qo'shiqning mazmunini ochib berishi va sof kuylashi lozim.

Musiqa ilmidan mukammal bilim berish, qadim-qadim zamonlardan ya'ni eramizdan oldin qadimgi sharq mamlakatlarida boshlangan. Xitoy, Hindiston va Yunoniston kabi mamlakatlarda miloddan oldin ham professional musiqa maktablari mavjud bo'lgan. O'rta asrlarga kelib Oraponing turli joylarida ham musiqa bilimgohlari vujudga kela boshladi. Bu bilimgohlар katolik cherkovlariga xizmat qiladigan xor va mashshoqlarning professional maktablari edi.

Xalq musiqa san'atining rivojlanishi, xalq teatr va orkestrlarining ko'payishi munosabati bilan dunyoviy musiqa ta'limi kengaydi, turli musiqa maktablari, musiqa-chalguvchilar ustaxonalari tashkil topdi. XVII-asrga kelib G'arbiy Ovropa mamlakatlari, jumladan, Italiya, Fransiya kabi mamlakatlarda oliy musiqa bilimgohlari konservatoriylar ochildi.

XVIII asrdan boshlab esa Rossiyada ham musiqa bilimgohlari tashkil topa boshladi. 1862 yilda Peterburgda, 1866 yilda esa Moskvada konservatoriylar ochildi. Bu oliy musiqa dargohlarida rus va jahon musiqa ma'daniyatining ulug' arboblari Chaykovskiy, Rimskiy-Korsakov, Shostokovich va boshqalar yetishib chiqdi.

XIX-XX asrlarda Rossiya mustamlakasi bo'lgan xalqlar musiqasi ham rus musiqasi tasirida bo'ladi. Inqilobdan so'ng Rossiyda musiqa ta'limining quyidagi davlat tuzimi barpo etildi. 7 yillik boshlang'ich musiqa maktablari, o'rta ma'lumotli musiqachi kadrlar tayyorlaydigan 4 yillik musiqa bilim yurtlar, oliy ilmgochlар qoshida 11 yillik masus musiqa maktablari, oliy o'quv yurtlari- konservatoriylar va ular huzurida aspiranturalar.

Boshlang'ich musiqa maktablarining maqsadi bolalarda musiqaga havas uyg'otish, ularni biror cholg'u asbobida chalishga o'rgatish, musiqa nazariyasidan dastlabki bilim berishdan iborat. Qobilyatli o'quvchilar musiqa bilim yurtlariga kirib musiqa malumotlarini davom ettiradilar. Oliy o'quv yurtlari huzuridagi o'rta maxsus musiqa maktablarida musiqaga o'ta qobiliyatli bolalar o'qiydi.

Musiqa bilim yurtini tugatgan iste'dodli o'quvchilar konkurs orqali oliy ilmgohlarga qabul qilinadi. Musiqa oliy o'quv yurtlari musiqa ta'limining barcha ixtisosliklari bo'yicha oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlaydi.

Shuningdek, mamlakatimizda turli umumiylar ta'lim musiqa maktablari bolalar filarmoniyalari, xor studiyalari, xalq universitetlari klublari va ular huzuridagi xilmashil badiiy kollektivlar xalqimizni musikiy estetik tarbiyalashda xizmat qiladi.

O'zbekistonda musiqa ta'limi tarixiy taraqqiyotiga bir nazar soladigan bo'lsak, qadimgi sivilizatsiyaning beshiklaridan biri bo'lgan O'rta Osiyoning yuragi bo'lmish O'zbekistonda boshqa barcha fanlardek musiqa san'ati ham qadimdan rivojlangan. Buni ajdodlardan bizga meros bo'lib qolgan ulkan musiqa merosimiz tasdiqlaydi. Xalqimizning musiqa san'ati yodgorliklari to bizning kunlargacha mukammal yetib kelishida xalqimizning muqaddas an'analari qo'l kelgan. Bu an'ana, biror sohaning mutaxassisi bo'lgan kishi o'sha sohani mukammal egallashi va o'zi ham uni boyitish, keyinchalik uni o'z farzandlari hamda shogirdlariga mukammal o'rgatishi ya'ni uni ishonchli qo'llarga topshirib ketishi an'anasi bo'lgan. Nota yozuvini bilmagan otabobolarimiz ana shunday yo'l bilan o'z musiqa san'atlarini kelajak uchun asrabavaylaganlar. O'zbek xalqining asrdan- asrga, avloddan-avlodga o'tib, rivojlanib kelgan ulug' san'at merosi ashula-qo'shiq ijrochilik yo'llari, cholg'u ijrochilik yo'llari, xalq og'zaki qo'shiq-dostonchilik yo'llari, xalq rivoyatchilik va ertakchilik yo'llari kirgan.

Bundan tashqari yuksak Qur'on qiroatxonligi, yetuk azonchilik va badixa maddoxliklar ham san'atning ajralmas qismlari hisoblanadi.

Qadimgi O'zbekiston shaharlarida san'atkorlar ixtiyoriy guruhlarga uyushib faoliyat ko'rsatishgan. Ba'zi katta shaharlarda bunday guruhlar bir nechta bo'lган. Bu guruhlar faqat xonanda va sozandalardan iborat bo'lmay, balki ularning orasida qiziqchilar va qo'g'irchoqbozlar ham bo'lishgan. Ibratli tomoni shundaki, bu guruhlar san'atning turli janrlari bo'yicha o'zaro musobaqa olib borishgan va bir-birlarini rag'batlantirib, boyitib borishgan. Bu guruhlarning boshida elu yurtga tanilgan ustoz san'atkorlar turgan. Ayniqsa bu guruhlar o'zaro uyuştirib turadigan maqomxonlik ko'rikliari yuksak mahorat maktabi vazifasini o'tgan. Bunda ma'lum bir guruh kunning ma'lum bir soatigacha maqomning ma'lum bir kismini ijro etgan, navbatdagi guruh esa ular to'xtagan joydan davom ettirib ketavergan, shunday, qilib, maqomxonlik bir necha kunlab davom etgan.

Qadimgi o'zbek san'atkorlari o'z san'atini choyxonalarda, maydonlarda dorbozlik o'yinlarida, xalq sayillarida namoyish qilgan. Bundan tashqari shohlar va amirlar saroylarida ham eng sara musiqachilar xizmat qilishgan.

Ular zamonasining yetuk shoirlari tomonidan yaratilgan sara she'rlarga kuylar bastalaganlar va ijro qilganlar. Qadimda ijrochilik mahoratining cho'qqisiga chiqqan o'zbek san'atkorlari o'z san'at maktablarini yaratishga harakat qilishgan, buning uchun ular xalq orasida eng iste'dodli o'g'il bolalarni tanlab olib yakka tartibda o'z mahoratlarini o'rgatishgan. Bunday shogirdlar bir ikkitadan oshmagan, ular 10-15 yillab o'z ustozlaridan ajralmay ular mahoratining ipidan ignasigacha o'rganishgan. Shunday qilib, bu ustoz shogirdlikning an'anaviy zanjiri avloddan-avlodga o'tib, ulanib kelavergan. SHuning uchun o'zbek maqomchiligining Toshkent – Farg'ona, Xorazm, Buxoro yo'llari ham, o'zbek dostonchiligining Samarkand, Surxondaryo–Qashqadaryo yo'llari ham, qo'shiqchilik va cholg'uchilikning Fargona-Toshkent, Xorazm, Buxoro – Samarqand yo'llari ham omon eson bizning kunlargacha yetib kelgan.

Musiqa ilmi allomalari IX asrdan boshlab bu fan sohasi haqidagi o'z ilmiy qarashlarini va mulohazalarini katta traktatlar va risolalarda yozib qoldirishlar. Musiqa ilmiy nazariyasi va amaliyotining ilk bosh kitoblarini yaratgan olimlarning

boshida bobokalonimiz Muhammad Farobiy turadilar. Farobiyning «Kitob al-musiqa al Kabr » ya’ni «Ulug’ musiqa kitobi», «Kitob fil musiqa» ya’ni «Musiqa haqida kitob» va nihoyat uning asosiy mehnati singgan «Kitob fikso-al ulum va atta’rif» ya’ni «Fanlarni sinflashtirish kitobi»da musiqaning o’ziga xos xususiyatlari keng va chuqur yoritiladi. Bu nodir asarlar keyingi avlod olimlarining musiqaning yangi – yangi qirralarini tadqiq qilishi uchun kalit vazifasini o’tagan. Bundan tashqari, Amir Temur huzurida yashagan mashhur musiqachi va bastakor Abdulqodir Marog’iy ham musiqa haqida katta traktat yozib qoldirgan. O’rta Osiyoning mashhur shoirlari Abduraxmon Jomiy va Alisher Navoiyning ham musiqa risolalari musiqa ilmi durdonalaridan hisoblanadi. Musiqa madaniy hayotimizda keng o’rin tutgan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadigan san’at turidir. Musiqa tarbiyasi, nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo’lib, atrofdagi go’zal narsalarni to’g’ri idrok etishga va qadrlashga o’rgatadi. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va ma’naviy dunyoqarashini shakllantiradi. Musiqa inson hissiyotiga kuchli ta’sir ko’rsatish imkoniyatiga ega bo’lib, o’quvchilarni nafosat olamiga olib kirish va g’oyaviy-axloqiy tarbiyalashning muhim vositasidir. Milliy madaniyatimiz bobokaloni Abu-Nosir al-Farobiy «Bu fan tanning sog’ligi uchun foydalidir», degan edi. Bobomiz SHayx Sa’diy aytgan edi: «Musiqa odam ruhining yo’ldoshidir». Musiqa insonga tez ta’sir etuvchi emotsional hissiyotni aktiv rivojlantiruvchi vositadir. Inson musiqa bilan ona allasi orqali tanishib, umrbod musiqadan zavq topadi va madad oladi. Musiqa inson ruhiyatini ajralmas qismi bo’lib hisoblanadi. Musiqadan turli ozuqa olish uchun inson yuksak madaniyatli, sof qalb egasi, go’zallikni his eta oladigan, o’z kasbiga, Ona vataniga mehr qo’yan bo’lishi kerak. Shu bois o’quvchilarda inson ma’naviyatining tarkibiy qismi bo’lgan musiqa madaniyatini tarbiyalash, musiqa tarbiyasining bosh maqsadi bo’lib turadi. Bu oliy maqsadni amalga oshirish uchun musiqa o’qituvchisining oldiga qo’yilgan vazifalari quyidagilardir:

1. O’quvchilarda musiqa san’atiga bo’lgan qiziqish va muhabbatni oshirish.
2. Musiqiy faoliyatlar jarayoni badiiy ijodkorlik va his-tuyg’ularni rivojlantirish.
3. Asarlarning badiiy-g’oyaviy mazmuni vositasida o’quvchilarni axloqiy-estetik tarbiyalash.

4. Musiqa darslarida kasb-hunar va mehnatga nisbatan o'quvchilarda ishtiyoyq uyg'otish kabi ishlarni amalga oshirish kerak.

Mazkur maqsad va vazifalarni amalga oshirish o'qituvchining professional va axloqiy qiyofasiga bog'liq. Har qanday san'atkor ham mакtabda musiqa darslarni olib borolmaydi. Buning uchun, musiqa o'qituvchisi o'z kasbiga va bolalarga mehr qo'ygan yuksak madaniyatli, keng dunyoqarashga ega bo'lган shaxs bo'lмog'i lozim. U pedgogika, psixologiya, bolalar fiziologiyasi, etika va estetika nazariyasi, musiqa nazariyasining amaliy sohalaridan, musiqa o'qitish metodikasi fanlaridan chuqur bilimga ega bo'lмog'i kerak. Musiqa o'qituvchisi musiqa san'atining nazariy va aqliy sohalaridan yetarli darajada bilim, ko'nikma va tajribaga ega bo'lishi lozim. Ya'ni u ham cholg'uchi, xonanda, xor dirijyori, jo'rnavozchi, musiqa nazariyotchisi va amaliyotchisi sifatida ish ko'rmog'i lozim. Musiqa o'qituvchisining ijodkorligi shundaki, u bir soatlik darsga ssenariy muallifi, uning ijrochisi va rejissiyyori sifatida ish tutadi. Shu bois musiqa darsi san'at darsi deyiladi. Maktab hayotida musiqa o'qituvchisining faoliyat miqyosi kengdir. Sinfdan tashqari musiqa o'qituvchisining faoliyat miqyosi kengdir. Sinfdan tashqari musiqa tarbiyasi turlarini tashkil etish va boshkarish, mакtabda musiqa tarbiyasining ommaviy shakllarini (san'atkorlar bilan uchrashuvlar, leksiya-konsertlar, shoirlar bilan uchrashuvlar, «Navro'z» bayramlari, «Alifbe» bayramlari, «Musiqa haftaliklari», «O'zbekiston vatanim manim», «Ilhom chashmalari» ko'rik tanlovlari, bayramlarni) uyushtirish musiqa o'qituvchisi zimmasida vazifadir. Shu bilan birga, maktabdan tashqari musiqa tarbiyasi markazlari (bolalar musiqa maktablari, o'quvchilar saroylari, bolalar teatri) bilan aloqada bo'lib, iqtidorli o'quvchilarni ularga jalb etish va ularning faoliyatini maktab hayotida qo'llash ham musiqa o'qituvchisining zimmasidadir. O'zbekistonning «Ta'lim to'g'risida»gi qonuniga ko'ra «9 yillik umumiyl urta ta'lim» joriy etildi. Barcha o'quv predmetlari katori musiqa predmeti bo'yicha ham aytish konsepsiysi ishlab chiqildi. Ya'ni dastur mazmunida milliy musiqa meroslaridan to'laqonli foydalanish, ommaviy xalq kuylari va qo'shiqlari, maqom, shashmaqom, dostonlar va bugungi zamonaviy musiqa o'z aksini topgan. Mazkur dasturning o'quv jarayoni, musiqa o'qitish metodikasi, darslarning yil, chorak mavzulari, taxminiy rejasi, namunaviy darslar ishlanmasi, mahalliy musiqa va dars faoliyatlari dars mavzusining ajralmas bir

qismi bo'lib, umumiy mavzuga bo'y sunadi va mantiqan uzviy birlashib, mazmunan bir butunlikni tashkil qiladi. Bu hozirda ishlayotgan o'qituvchilardan ish mazmuni va uslubida yangilanish jarayonini talab etadi. Bunday talablar mazkur qo'llanmalar. Tavsiyanomalar majmuasida va nashr etilayotgan o'quv – metodik qo'llanmalarda keng ma'noda yoritilmogda. Yangi dasturlarni o'ziga xos na xususiyatlari tomoni shundan iboratki, musiqa madaniyati fanini asosi bo'lgan musiqa savodxonligini tarkib toptirish lozim bo'lgan, qator musiqiy qonuniyatlar jumladan, musiqa nutqi, musiqa ifoda vositalari, musiqa shakllari, musiqaning tuzilishi va rivojlanishi, musiqaning zamonaviylgi chuqur, mukammal o'rgatilishi kerak. Demak, yangi dastur mazmunida dars o'tish uchun, musiqa o'qituvchisi o'zining musiqiy-nazariy bilimlarini takomillashtirishi lozim. Chunki, mamlakatimizda yosh avlodni Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashning muhim tarkibiy qismi nafosat tarbiyasi masalalarini, insonni ma'naviy, ma'rifatli, qilib tarbiyalash masalalarini xal kilishda jamiyat va davlat tomonidan qo'yilgan katta ma'suliyatni musiqa o'qituvchisining oldiga vazifa qilib qo'yilmoqda. Musiqa ta'limi samaradorligini ta'minlashda, o'quvchilarning musiqa darsiga bo'lgan qiziqishini o'stirishda o'qituvchi yetakchi bo'lib xisoblanadi.

Dars musiqa tarbiyasi tizimida yetakchi omil hisoblanadi. Chunki, bolalar yalpi tarzda qamrab olinadi. Musiqa bolalarni aqliy hamda axloqiy rivojlanishida katta ijobjiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun musiqa darslari eng avvalo, tarbiya darsi deyiladi. Fanning nomi faqatgina musiqa o'qitish metodikasi emas, balki musiqa tarbiyasi metodikasi deyiladi. Yangi dastur mazmunida dars o'tish uchun musiqa o'qituvchisi o'zining musiqiy va nazariy bilimlarni takomillashtirish lozim. Bugungi kunda musiqa insonni shakllanishida muhim rol o'ynaydi, uning hissiyoti va fiziologiyasiga aktiv ta'sir ko'rsatadi. Umumta'lim maktablarining asosiy vazifalaridan biri, o'quvchilarni fikrlash va o'ylashga o'rgatishdir. Bu vazifani amalga oshirishda musiqa darsi muhim ahamiyatga ega. Bunda o'qituvchi bolalarni ma'lum bir musiqa asari bilan tanishtirib uni ifodali, «jonli» qilib ijro etib, o'quvchilar diqqat e'tiborini asarga jalgan etadi, ularning nutqini o'stirish, fikrlash qobiliyatini, dunyoqarashini kengaytiradi, emotSIONAL his-tuyg'ulariga ham aktiv ta'sir etadi. Musiqa darslarining mazmunida faqatgina o'zlashtirish emas, balki

o'quvchilar ongini vokalikka munosabatini rivojlantirish, estetik madaniyatini tarkib toptirish va boshqa ichki his-tuyg'ularini shakllantirish nazarda tutiladi. O'quvchilarning darsga ijodiy tarzda yondoshishi muxim axamiyat kasb etadi va bir qancha vazifalarni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi.

1. Musiqa tarbiyasida yangi metod va vositalar izlash;
2. Hayot va san'at o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni musiqa madaniyatining mazmuni va ma'nosini ifodalash tushuntirish maqsadida aniq hodisalar va misollardan foydalanish. Ushbu voqealarni amalga oshirishda o'qituvchi jiddiy tayyorgarlik ko'rishi, o'z ustida tinmay ishlashi, ya'ni bilim saviyasini, madaniyatini, ilmiy adabiyotlar, yangi dasturlar, badiiy adabiyotlar, teatr, muzeylarga borib (tinmay) ongini oshirish yo'llarini takomillashtirib borishi lozim. Musiqa darslari olib boriladigan sinf xonasini did bilan namunali jihozlangan bo'lishi muhim rol o'ynaydi. Texnika vositalari, metodik ko'rgazmali qurollar, pianino cholg'u asbobi va o'zbek xalq cholg'u asboblari bilan jihozlangan bo'lishi, yangi dasturdan foydalanib, dars reja konspektlarini tuzib yangi texnologiyani qo'llab olib borilishi kerak. Shunday qilib, musiqa darslarining barcha faoliyatlarini maqsadi va mazmuni darsni mavzularini yoritib, hayot bilan bog'lab, darsning hamma qismlarini bir-biri bilan uzviy olib borishni talab etiladi.
3. Musiqa darsi boshqa darslardan o'zining badiyligi, qiziqlarliliqi va bolalarga ko'proq ijodiy zavq, emotsional tuyg'ular va obrazli kechinmalar uyg'otishi bilan ajralib turadi. Shuning uchun musiqa darsi eng avvalo, tarbiya darsidir.
4. Musiqa darslari quyidagi spetsifik xususiyatlari bilan boshqa darslardan farq qiladi:

U musiqa nazariyasi va ijrochiligiga doir turli faoliyatlardan: vokal-xor mashg'ulotlari, musiqa savodi, musiqa tinglash, bolalar cholg'u asbobida chalish, ritmik harakatlar bajarish elementlaridan iboratdir.

Musiqa boshqa sana't turlaridan o'zining ifoda vositalari, ya'ni «tili» bilan farq qiladi. Agar badiiy adabiyot so'z bilan tasviriy san'at ranglar bilan, raqs san'ati harakat bilan ifodalansa, musiqa esa mantiqiy tovushlarda vujudga kelgan ohang vositasida ifodalanadi. Yuqoridagi san'at turlarini ko'rish va eshitish orqali idrok

etsak, musiqani faqatgina diqqat bilan tinglabgina ifoda etamiz. Shuning uchun ko'zi ojiz kishilardan ham yetuk musiqachilar yetishib chiqqan.

Musiqa aniq vaqt o'lchovi bilan bog'langan san'atdir. Shuning uchun, ijro etilayotgan musiqa tempiga sozlanib, uning har bir elementini diqqat bilan tinglamasak, asarni mukammal idrok etolmaymiz. Mumtoz asarni qayta-qayta tinglaganda uning yangi-yangi badiiy qirralarini his etamiz.

Musiqa bolalarga aktiv emotsional ta'sir ko'rsatadi, quvontiradi hamda ijodiy kechinmalar uyg'otadi. Yaxshi, mazmunli, qiziqarli musiqa darsidan bolalar hordiq chicharib, badiiy ozuqa oladilar, quvnoq, xursand bo'lib chiqadilar. Xullas, musiqa darsi o'zining aktiv psixologik ta'siri bilan boshqa fanlardan farq qiladi.

Shuningdek, musiqa darsi boshqa fanlar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Tasviriy san'at, adabiyot, ona tili, matematika, tarix, pedagogika, psixologiya, vokal, ritmika va boshqalar. Bular musiqa darsini xayot bilan bog'lashga, mazmunli, qiziqarli qilib darsni olib borishga yordam beradi. Musiqa darsi o'zining aralash darsi tipi bilan ham, boshqa fanlardan farq qiladi. Musiqa darsining strukturasi 3 asosiy faoliyat turidan: musiqa tinglash, musiqa savodi va xor bo'lib qo'shiq kuylashdan iborat.

O'rta sinflarda dars (strukturasi) 3 ta asosiy faoliyatlardan tuziladi:

1. Xor bo'lib kuylash.
2. Musiqa savodi.
3. Musiqa tinglashdan iborat.

Boshlangiya sinflarda esa dars strukturasi 5 ta saosiy faoliyatlardan tuziladi:

1. Xor bo'lib kuylash.
2. Musiqa savodi.
3. Musiqa tinglash.
4. Musiqaga mos harakatlarni bajarish.
5. Bolalar cholg'u asboblarida jo'r bo'lishdan iborat bo'ladi.

Chunki, boshlangich sinf o'quvchilarini diqqat e'tiborini tarqoq, ovoz apparatlari kuchsiz, musiqiy o'quv qobiliyatlari, to'la shakllanmagan serharakat, o'yinga moyil bo'ladilar. Bunda darsning tuzilishi barqaror strukturaga qarab emas, balki o'qituvchi dars mavzusi, pedagogik maksad sari erishishga qarab, darsni xohlagan dars faoliyatidan boshlashi mumkin. Bundan maqsad, o'quvchilarni musiqaga qiziqtira olish, musiqiy qobiliyatlarini o'stirish jihatdan mantiqiy bir butunlikka erishshdir. Demak, yangi dastur mazmunida dars o'tish uchun, musiqa o'qituvchisi ijodkor bo'lishi, musiqadan zarur bilimlarga hamda ashulachilik malakalariga ega bo'lmosg'i zarur.

1.2 Zamonaviy ta'lim va innovatsion texnologiyalari

Lug'aviy jixatdan "innovatsiya" tushunchasi ingliz tilidan tarjima kilinganda ("innovation") "yangilik kiritish" degan ma'noni anglatadi. "Innovatsiya" tushunchasi mazmunan aniq holatni ifodalaydi.

Innovatsiya - muayyan tizimning ichki tuzilishini o'zgartirishga qaratilgan faoliyat. Amerikalik psixolog E.Rodgers uz tadqiqotlarida innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy- psixologik jixatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jarayonda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo'lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo'lgan tayyorlik darjasini hamda muayyan shaxslar toifalari o'rtaсидagi innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o'rgangan.

Innovatsion ta'lim (ingl. "innovation" - yangilik kiritish, ixtiro) - ta'lim oluvchida yangi g'oya, me'yor, qoidalarni yaratish, uzga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, me'yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim. Innovatsion ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta'lim texnologiyalari yoki ta'lim innovatsiyalari deb nomlanadi. Ta'lim innovatsiyalari - ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondoshuv asosida echish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar.

Ta'lim innovatsiyalari "innovatsion ta'lim" deb ham nomlanadi. "Innovatsion ta'lim" tushunchasi birinchi bor 1979 yilda "Rim klub'i"da qo'llanilgan. Ta'lim tizimida yoki o'quv faoliyatida innovatsiyalarni qo'llashda sarflangan mablag' va kuchdan imkon

qadar eng yuqori natijani olish maqsadi ko'zlanadi. Innovatsiyalarning har qanday yangilikdan farqi shundaki, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o'zgaruvchan mexanizmga ega bo'lishi zarur. Barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'limda ham "novatsiya", "innovatsiya" hamda ularning mohiyatini ifodalovchi faoliyat to'g'risida so'z yuritiladi.

Agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo'lib, faqatgina tizimdagи ayrim elementlarni o'zgartirishga xizmat qilsa u novatsiya (yangilanish) deb yuritiladi. Bordi-yu, faoliyat ma'lum konseptual yondoshuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga yoki uni tubdan o'zgartirishga xizmat qilsa, u innovatsiya (yangilik kiritish) deb ataladi. Ilmiy adabiyotlarda "novatsiya" (yangilanish, yangilik) hamda "innovatsiya" (yangilik kiritish) tushunchalarining bir- biridan farqlanishiga alohida e'tibor qaratiladi. Misol uchun, V.I. Zagvyazinskiyning e'tirof etishicha, "yangi", "yangilik" tushunchasi nafaqat muayyan g'oyani, balki hali amaliyotda foydalanilmagan yondoshuv, metod xamda texnologiyalarni ifodalaydi. Ammo bunda jarayon elementlari yaxlit yoki alohida olingan elementlaran iborat bo'lib, o'zgarib turuvchi sharoit va vaziyatda ta'lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etish g'oyalarini o'zida aks ettiradi. Darhaqiqat, yangilik - vosita sanalib, u aksariyat holatlarda yangi metod, metodika, texnologiya va b. ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Bugun o'uvchining mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishdan an'anaviy, kulay va o'ylashga majbur qiladigan yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari ishlab chiqilgan. Ushbu usullardan samarali foydalanish bugun barcha pedagog xodimlar oldida turgan eng muhim vazifadir.

AKTdan foydalanib dars o'tish o'quv samaradorligining keskin o'sishiga ko'maklashadi. Bugungi kunda dars o'tishning turli xil yo'l-yo'riq va vositalari ishlab o'ikilmoqda. Masalan, mashg'ulot darsi, kinoli dars, teatrli dars, chizma darsi, BBB usuli (bilaman, bilishni xoxlayman, bildim), uzaytirilgan ma'ruza va xokazo.

Bu usullar ta’lim samaradorligini, o’quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishda juda muhim o’rin egallaydi. Internet resurslardan darsda foydalanish ukuvchini mustaqil ishslashga undaydi, chunki har xil ma’lumot bilan ishslash, uni taxlil qilish, baholash juda dolzARB muammolardan biri.

O’quvchi mavzularni anglashi va tushunib etishi uchun barcha imkoniyatlar yaratish katta samara beradi. Yoshlarni mustaqil fikrlaydigan, bugungi kun talabini his qiladigan insonlar qilib tarbiyalashimiz uchun ularning dunyoqarashini shakllantirishimiz lozim.

Bugungi zamon yoshlari talabchan, turli narsalarga qiziquvchan, televideenie, matbuot, kompyuter orqali ko’p ma’lumotlarga ega bo’lishni istaydi. Shuning uchun o’qituvuchi darsga jiddiy tayyorlanmasligi mumkin emas. O’ituvchi har bir darsni noan’anaviy usulda o’tishi lozim. O’qituvchi shunday mahoratli bo’lishi kerakki, eng indamas o’quvchi ham o’z-o’zidan darsga qo’shilib, faol qatnashib ketishi kerak. Buning uchun esa o’qituvchi har darsda har xil uslublardan foydalansa, ko’proq gapirishga qo’yib bersa maqsadga muvofiq bo’ladi.

“Zakovat”, “Intellektual ring”, “Zinama-zina” teleuyinlaridan andoza olib muntazam o’tkazilib turilsa, o’quvchilar fikrlash doirasining oshishiga yordam beradi. Kompyuter orqali har bitta ko’rikni, krossvordni yoki topshiriqni tayyorlash juda oson. Darslar ham unumli o’tadi. Sinfni gurux- gurux qilib, har bir guruuhga krossvord yechish yoki qo’shimcha krossvord tayyorlash mashg’uloti doimiy ravishda berib borilsa, ularni ko’prok izlanishga va o’qib o’rganishga undagan bo’lamiz.

Ushbu usullar orqali ta’lim berish o’quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishga, ularni kelajakka to’g’ri ko’z bilan qarashga, har qanday masalani mustaqil yecha olishga yordam beradi.

Ta’limni zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish jarayonida o’quv fanini

o’zlashtirmoqchi bulgan o’quvchining kayfiyati, qiziqishlari, hayot tarzi, dunyoqarashi, tafakkuri, aqliy va kasbiy qobiliyati kabi xususiyatlar maydonga chiqadi.

Bugun o'quvchini darsning faol ishtirokchilari sifatida jalg etish, ularning o'zlarini harakat qilishga. undash juda yaxshi natija berib kelmoqda.

Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlash lozimki, bugungi tezkor davrda yoshlarda mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirish, ularni o'z ustida ko'prok ishslashga jalg etish, ta'lif berish jarayonlarida AKT lardan ko'proq foydalanish juda muhimdir.

Axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT) o'qituvchilarning ta'lif berishida kasbiy rivojlanishi uchun ham katta imkoniyatlar yaratadi. Bular:

- Ko'p marotaba foydalanishga muljallangan o'quv materiallarini yaratish (vaqt ni tejash);
- internet orqali o'qituvchilarning o'zaro almashinuvi;
- o'quvchilarning o'quv materiallariga xohlagan vaqtida murojaat qilishi, mazmunni tushunarli qiluvchi multimediali materiallarni tayyorlash;
- ishtirokchilarning davomatini va o'sishini qayd qilish;
- zo'riqishsiz o'quv tizimini ta'minlash.

O'qituvchilar uchun asosiy afzalliklari o'quvchilar ishini samarali boshqarish, saqlash va olib borish xamda vaktni tejashdan iborat. Vaktni tejash mashgulotlarga yaxshi tayyorlanish imkoniyatini beradi. O'qituvchilar AKT resurslaridan foydalangan holda nafaqat o'z bilimlarini yangilaydilar, balki nazariy bilimlarini ham orttirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Elektron darslik zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida o'quv uslubini, mustaqil ta'lif olishning samarali usullarini qo'llash orqali o'quv materiallari va ilmiy ma'lumotlarni har tomonlama chiqur o'zlashtirilishiga mo'ljallangan darslikdir, ya'ni oddiy darslikning raqamli ifodasiidir.

U oddiy o'quv darsliklariga o'xshash o'quv dasturlarga asoslanib tayyorlanadi. U o'quvchilarda mustaqil ta'lif olish, ijodiy fikrlash, malaka va ko'nikmalarini shaklantiradi. Elektron darsliklarning oddiy darsliklardan asosiy farqi undan foydalanish, ya'ni uni o'qish kompyuter orqali bo'ladi.

Elektron darsliklar zamonaviy ilmiy bilimlarga asoslanib jamlanganligi va umumlashtirilganligi, ko'rgazmalarga boyligi, ta'lif oluvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olganligi, bilimlarni nazorat qilish imkoniyatiga egaligi, asosiy tushuncha va xulosalarning, ta'rif, qoida-qonuniyatlarning matnlarini

jozibali shakllar va har xil ranglarda berilishi oddiy o'quv darsliklardan ajralib turadi.

Elektron darsliklar ta'lif olishning yangi shakli bo'lgan masofadan o'qitishning asosi hisoblanadi. U ukuv fani, uning biron yo'nalishi yoki tarkibiy qismining davlat ta'lif standartiga va o'quv dasturiga mos holda bayon etilgan mahsulotdir. Elektron darslik axborot kommunikatsion texnologiyalar (AKT) asosida yuqori ilmiy-uslubiy darajada yaratilgan fanlardan Davlat ta'lif standartlariga tulik mos keladigan elektron o'quv mahsulot hisoblanadi.

Elektron qo'llanma darslikni qisman yoki to'la o'rmini bosuvchi yoki uni to'ldiruvchi mahsulot bo'lib, qo'llanma sifatida ta'lif muassasalari tomonidan tasdiqlangan mahsulotdir.

Elektron dars ishlanmasi darslikning har bir darsiga mo'ljallangan mavzuning maqsadi, mazmuni va moxiyatini yoritib beruvchi, AKTning imkoniyatlaridan tulik foydalanib yozilgan matndir.

Elektron darslik kitobning urnini bosa olmaydi va bosishi xam shart emas. Biror badiiy asarning kinosini yaratish yangi janr bo'lgani singari, elektron darslik ham darslikning boshqa janri hisoblanadi. Elektron darslik o'quv jarayonida oddiy darslikdan ko'ra inson miyasining qabul qilish yo'llarini, ya'ni tovush, emotsiyal xotiralarni jalb qilib, asosiy tushuncha, qoidalarni, misollarni tushunish va yodga olish jarayonlarini maksimal yengillashtirish uchun xizmat qiladigan AKTning imkoniyatidan to'liq foydalanishi kerak.

Elektron darsliklar suyidagi toifalarga bo'linadi:

1.toifa. O'quv materiallari, asosan, verbal matn sifatida berilib, ular giper ilova va glossariyga hamda ikki o'lchovli grafiklar, diagrammalar, rasmlarga ega bo'ladi. Ular o'quv materialining 25% gacha qismini oladi.

2.toifa.O'Quv materiallari qisman giper ilovali va glossariyga hamda 2D grafikli matn shaklida va 3-ulchovli grafikdan iborat bo'ladi. Ular ukuv materialining 25% gacha qismini oladi.

3.toifa.O'quv materiallari matn, 2D grafiklar, video va audio animatsiyalar va 3D effektlarga ega bo'ladi. Ular o'quv materialining 25% gacha qismini oladi.

4.toifa. Elektron darslik virtual muhitda, zamonaviy tarmoq texnologiyalarni qo'llab,

o'qituvchi bilan kompyuter tarmog'i (internet) orqali bog'langan holda masofaviy mashg'ulotlar olib borish darajasida yaratilgan bo'ladi.

Hamma toifalarga tegishli umumiy talablar:

-modullar (paragraf va mavzular) ning matni 4-5 monitor ekranidan oshmasligi kerak (2 bet);

-gipper ilovalar 3 bosqichdan oshmasligi ma'qul, chunki asosiy mavzudan chiqib ketishi mumkin;

-mahsulot tizimi kompyuter texnologiyasi talabiga mos kelishi kerak. Elektron darsliklarda matn qismi chegaralangan bo'lishi maqsadga muvofiq bo'lgani uchun elektron yaratishning prinsip va yondashuvlarga amal qilish kerak.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning 3-bosqichida barcha bosqichdagi ta'lim jarayonlarini kompyuterlashtirish va axborotlashtirish, ta'lim tizimining yaxlit axborot makonini vujudga keltirish ko'zda tutilgan edi.

Unda "Zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuterlash va kompyuter tarmoqlari negizida ta'lim jarayonlarini axborot bilan ta'minlash rivojlanib boradi. Fan va ta'limning nashriyot bazasi rivojlantiriladi, o'quv, o'quv-uslubiy, ilmiy, qomusiy adabiyotlar va ma'lumotnomalar bilan ta'minlashning barqaror tizimi shakllantiriladi" deb yozilgan.

2.2.BOB. Musiqa madaniyati darslarida “Sibelius ”dasturidan foydalanish.

2.1 Musiqa madaniyati darslarida axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish usullari.

Mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirishni ko‘zda tutadi. Bu o‘z navbatida shaxsni fan, texnika, ilg‘or texnologiyalar asosida tarbiyalash, o‘qitish, rivojlantirish masalasini hal etish uchun xizmat qiladi. Bunda pedagogik texnologiyani amaliyotga joriy qilish esa muhim vazifalardan biri bo‘lib hisoblanadi. Manbalarda ta’kidlashicha, “texnologiya” tushunchasi fanga 1872 yilda kirib keldi va yunoncha «texnos» - mahorat, san’at «logos»- fan so‘zlaridan iborat. “Pedagogik texnologiya” atamasi esa XX-asrda paydo bo‘lgan va 1940-1950 yillarda “ta’lim texnologiyasi” tarzida qo‘llanilib, mazmunan o‘quv jarayonida audio-vizual texnika vositalaridan foydalanish mazmunini anglatgan. Keyinchalik “Ta’lim texnologiyasi” o‘rniga “dasturlashtirilgan ta’lim” atamasidan foydalanish keng yoyildi. So‘ngra pedagogik texnologiya loyihalashtirilgan ta’lim va aniq maqsadga qaratilgan o‘quv jarayonini ifoda eta boshladi. O‘tgan asrning so‘nggi o‘n yilliklari davomida esa pedagogik texnologiya tushunchasi kompyuterli va axborot texnologiyalari bilan sinonim tarzda qo‘llanila boshladi. Pedagogik texnologiyaga metodikaning yangi, o’rgatuvchi bilan o‘rganuvchining o‘zaro birgalikdagi faoliyatiga asoslangan sohasi sifatida qarash mumkin. Soddarоq qilib aytganda bugungi kunda pedagogik texnologiyalar qanday kilib, kanday usullar bilan ukitilsa, natija yaxshi buladi, degan savolga javob beradi. Yangi pedagogik texnologiyalar asosida ukituvchining ukuvchilar bilan uzaro xamkorligi va faoliyati yotadi. “Pedagogik texnologiya” – umumiy nomni anglatsa, “Ta’lim texnologiyasi”- uning ilmiy yo’nalishini, “O‘qitish texnologiyasi” esa amaliy yo’nalishini ifodalaydi. Bu iboralarning mazmunida ukuvchilarga bilim berish bilan ularni tarbiyalash ishlarini faollashtirish masalasi yotadi. Respublikamizda boshqa fanlar qatorida musiqiy ta’lim va tarbiyani tizimli rivojlantirishda ham bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Musiqa ta’limi samaradorligini oshirishda o‘quvchilarning musiqa darsiga bo‘lgan qiziqishlarini o‘sirishda, innovatsion va pedagogik texnologiyalarning ahamiyati katta. Har bir xalqning madaniyati jahon xalqlari taraqqiyotiga tayangan holda rivoj topadi. Shu nuqtai-nazardan xorijiy

mamlakatlar musiqiy ta’lim- tarbiya tizimining interfaol usullarini o‘rganish hamda ularning samarali turlarini musiqa darslari ta’lim jarayonida ijodiy tadbiq etish yaxshi natija beradi. Musiqani o‘qitishda pedagogik texnologiyaning qo‘llanishida esa o‘quv jarayonini loyihalash orqali o‘qituvchi katta pedagogik mahorat va tajribaga ega bo‘lishi kerak. Darslarni aniq loyihalashtirib, musiqiy o‘quv materialini o‘quvchilar bilimining o‘zlashtirish darajalariga moslashtirish lozim. Ta’lim tizimiga yangi pedagogik texnologiyalarni amaliy tadbiq etish ikki tomonlama o‘zaro bog‘liq jarayon bo‘lib, o‘qituvchi kasb faoliyatining texnologiyalashuvi hamda o‘quvchi bilim olish faoliyatini texnologiyalashtirishni o‘z ichiga oladi O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” asosida ishlab chiqilgan Davlat ta’lim standarti talablari asosida, avvalo ta’lim tizimining asosiy bo‘g‘inlaridan biri bo‘lgan umumta’lim maktablarida o‘qitiladigan musiqa madaniyati darslari uchun maxsus namunaviy o‘quv dasturi ishlab chiqildi va hayotga tadbiq qilindi. Musiqa madaniyati darslarini standart talablari va namunaviy o‘quv dasturlari asosida o‘tish yo‘li bir qancha muammolarining echimini topdi va bu bevosita musiqa fani o‘qituvchisining faoliyat imkoniyatiga bog‘liqligi e’tirof etiladi. “Interfaol”- o‘qituvchi va o‘quvchilarning o‘zaro hamkorligi asosida do‘stona muhit yaratish, dars samaradorligini oshirish, o‘quvchilarni mustaqil, fikr-mulohaza yuritishi, munosabat bildirishi kabi ko‘nikmani shakllantirish demakdir. Bu usulda o‘quvchi o‘zi faol ishtirok etgan holda yakka, juftlikda, guruhlarda muammo va savollarga javob topishga harakat qiladi, kafolatlaydi, baholaydi, yozadi, so‘zga chiqadi, dalil hamda asoslар orqali qo‘yilgan masalani yoritib berishga harakat qiladi. Bu esa o‘quvchilarning xotirasida uzoq saqlanadi. Yangi mavzu axborotni o‘zlashtirishda tanqidiy, tahliliy yondasha oladi. O‘qituvchi faqat fasilitator (yo‘l- yo‘riq ko‘rsatuvchi, tashkil qiluvchi, kuzatuvchi) vazifasini bajaradi. “Interfaol”- “o‘quvchi- o‘quvchi”, “o‘qituvchi- o‘quvchi” o‘rtasida sodir bo‘ladigan muloqot usuli (masalan: musiqiy asarni o‘qituvchi o‘quvchi bilan birgalikda ijro etishi) hamkorlikda ishslash vositasida dars samaradorligini oshirilishiga erishiladi. Ilg‘or pedagogik texnologiyalarning juda ko‘p usullari mavjud. Bu usullardan o‘quvchilarning yoshi, psixologik xususiyati, bilim darajasiga qarab foydalanish mumkin. “Aqliy hujum”- sinfdagi har bir o‘quvchiga o‘qituvchi qo‘ygan savol yoki

muammo yuzasidan o‘z fikrini bayon etishga imkon beruvchi o‘kuv uslubidir. Uslub mohiyati o‘qituvchi tomonidan belgilangan muammo yoki savol yuzasidan ehtimol tutiladigan hamma fikrlar variantlarini bir erga jamlash istisno tariqasida ta’lim oluvchilarning barcha fikrlarni, shu jumladan aytarli to‘g‘ri bo‘lmaganlarini ham inobatga olishdan iborat. Bunda yaxshi idrok etishi uchun ana shu fikrlarning barchasini doskaga yozib borish kerak. Bu narsa bayon etilgan fikrlarning keyingi tahlilida o‘kuvchilarni qo‘yilgan savol yoki muammosini to‘g‘ri tushunishga undashga imkoniyat beradi.

“Aqliy hujum” ni o‘tkazish uslubiyati

- 1.O‘qituvchi sinfga savol, topshiriq yoki muammo tashlaydi va o‘quvchilarga o‘z fikrini aytishni taklif qiladi.
2. Istisno tariqasida barcha fikrlar (qancha ko‘p bo‘lsa, shuncha yaxshi) doskaga yozib boriladi.
3. Barcha fikrlar yozib olingandan keyin o‘qituvchi o‘quvchilar bilan g‘oyalarni silliqlashtiradi, aytilgan fikrlarga tuzatishlar kiritiladi, keyinchalik ishdan foydalanish maqsadida ulardan eng muhimlarini ajratib ko‘rsatiladi

“Aqliy hujum” ning o‘tkazish qoidalari !.Aqliy hujum” o‘tkazish uchun belgilangan vaqt reglamentiga aniq rioya etish lozim. 2 Belgilangan vaqt doirasida barcha xohlovchilarga o‘z fikrini bayon etish uchun imkoniyat berish kerak. 3 O‘quvchilar tomonidan aytilgan fikrlar tanqid va muhokama qilinmasligi yoki baholanmasligi lozim. 4. Zarur bo‘lib qolgan taqdirda bayon etilgan fikrga tuzatishlar kiritish kerakki bu narsa g‘oya yoki fikrni aniq va qisqacha ifodalash imkonini beradi.

TARMOQLAR” metodi (KLASTER) Fikrlarning tarmoqlanishi – bu pedagogik strategiya bo‘lib, u o‘quvchilar bilan bir mavzuni chuqr o‘rganshlariga yordam berib, o‘quvchilarni mavzuga taaluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog‘langan holda tarmoqlashga o‘rgatadi. Bu metod biron bir mavzuni chuqr o‘rganish avvalo, o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. SHuningdek, o‘tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o‘zlashtirish, umumlashtirish hamda o‘quvchilarni shu mavzu bo‘yicha tasavvurlarini chizma shaklda ifodalashga undaydi masalan, Musiqa asari jumlasiga o‘quvchilar mos so‘zlarni topib, ularni

strelkalar yoniga yozadilar : qo'shiq, kuy, ohang, raqs, janr, she'r, xarakter, usul, kompozitor, shoir, va xokazo. Bu vazifa o'qituvchi yordamida bajariladi.

"BUMERANG" texnologiyasi Mazkur texnologiya musiqa mashg'uloti davomida musiqiy- o'quv materiallarni puxta o'zlashtirish, badiiy idrok etishga yo'naltirilgan. U turli musiqiy- badiiy faoliyatlarda o'zni namoyon etishga imkon berib, topshiriqlarni bajarish navbat bilan o'quvchi yoki o'qituvchi roliga bo'lishi kerakli ballni toplashga imkoniyatni beradi. "Bumerang" texnologiyasi mantiqni shakllantirishga imkoniyat yaratadi : musiqiy asarlarni idrok etish va unga munosib badiiy baho berish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ta'lim bilan bir qatorda mazkur metod tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi: - jamoa bo'lib musiqiy faoliyat ko'rsatish, jamoaviy aytim jarayonida bir-birini eshitish, musiqiy faollik, musiqiy faoliyatlarda ijodiy yondashuv, badiiy faoliyatining samarali bo'lishiga intilish, musiqiy qobiliyat va imkoniyatlarini xolisona baholash va h.k.

"TAROZI" usuli Mazkur usul o'tgan mavzularni ko'proq dalillar keltirish asosida qisqa va lo'nda ifodalab, boshqa guruh ishtirokchilarini ishontirgan guruh javobi tarozisida vazmin kelib g'olib chiqadi. O'quvchilarga 3 xil kartochka tarqatiladi. Bu kartochkalarga o'quvchilar bilgan qo'shiqlar nomi yozilgan. Har bir qo'shiqdan parcha tinglab, ushbu suratga mos kuylarni yoki qo'shiqlarni eslab, uning ta'rifi va mazmuni ochib beriladi. Qaysi guruh tez va chaqqon dalillar keltirsa va davomini kuylab bersa, shu guruh g'olib hisoblanadi.

"SKARADEY" texnologiyasi "Skaradey" interfaol texnologiya bo'lib, o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, musiqiy xotiraning rivojlanishida imkoniyat yaratadi, musiqiy faoliyatlarni amalga oshirishda o'z fikr va munosabatini erkin ifodalash mahoratini shakllantiradi. Mazkur texnologiya o'quvchilarda mustaqil ravishda bilim va malakalarini xolis baholash, o'rgatilayotgan musiqiy mavzular haqidagi tushuncha va badiiy tessavvurlarni aniqlash imkonini beradi. U ayni paytda musiqiy asarlardagi turli g'oyalarni ifodalash hamda ular orasidagi badiiy bog'liqlikni aniqlash imkonini yaratadi. Musiqa madaniyati mashg'ulotlarida "Skaradey" texnologiyasi o'quvchilar tomonidan oson qabul qilinadi. Chunki u faoliyatning badiiy fikrlash, musiqani hissiy idrok etish xususiyatlarini inobatga olgan holda

ishlab chiqilgan. U o‘quvchilar musiqiy tajribasidan foydalanishni nazarda tutadi, faol musiqiy - ijodiy yondashuv va badiiy ijrochilik imkoniyatlarini rivojlantiradi “Skaradey” texnologiyasidan musiqiy faoliyatning barcha bosqichlarini tashkil etishda foydalanish mumkin.

“SINKVEYN” usuli O‘quvchilar guruhlarga bo‘linadilar. O‘qituvchi o‘zi tanlagan har bir guruhga o‘quvchilar o‘rgangan turli qo‘shiqlardan 4 takt kirish qismini ijro etib boshlab beradi. Guruhlar, ularga ijro etib berilgan musiqa orqali qo‘sinq nomini topib, davom etishlari kerak. Vazifani to‘g‘ri bajargan guruhlar g‘olib deb sanaladi.

“SKARABEY” usuli O‘tilgan mavzularni takrorlab mustahkamlash. Ikki guruxda ishlash. O‘quvchilarga kartochkalar tarqatiladi. Ularda bir nechta asarlar nomi yozilgan. Har bir guruhlar bir-biriga kartochkalarda yozilgan asar nomini aytmasdan kuylab yoki cholq‘u asbobida chalib, yoki qo‘l harakatlari bilan ko‘rsatib beradilar. Guruhlar asar nomini topib davom etishlari kerak. Asarlar nomini ko‘proq to‘g‘ri topgan, to‘g‘ri ko‘rsatgan va to‘g‘ri ijro etgan guruh g‘olib deb sanaladi. O‘tilgan qo‘shiqlarni takrorlash bitta o‘quvchi sinfdan tashqariga chiqib ketadi. Qolganlar kelishib biror qo‘sinqni tanlaydilar. So‘ng hammalari o‘zlariga bittadan so‘zni tanlab oladilar. Hamma tayyor bo‘lgandan so‘ng tashqaridagi o‘quvchi taklif qilinadi. U kirkach, hamma baravariga o‘zining so‘zini ayta boshlaydi. Bola ushbu qo‘sinqning nomini topishi kerak. O‘quvchi qo‘sinq nomini topgandan so‘ng qarsaklar bilan olqishlanadi. O‘yin tugagandan so‘ng, bolalarning taassuroti so‘raladi.

“Ijodiy ish”- Talabalarning ijodiy va intellektual qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan, musiqiy - estetik didlari, badiiy ehtiyojlarini shakllantiradigan uslub. Bu uslubda talabalarning darsdan bo‘sh paytlarida mustaqil idrok etgan, o‘rgangan musiqa asarlari tinglanib, dars jarayonida o‘qituvchi tomonidan nazariy ko‘rsatmalar beriladi. Yuqorida keltirilgan interfaol usullarni o‘qituvchi dars jarayonida qo‘llasa, maqsadga muvofiq bo‘ladi. Va o‘quvchilarning eslab qolish qobiliyatiga ham ijobiy ta’sirini ko‘rsatadi. Zero, o‘quvchi ma’naviyatini shakllantirish, mustaqil fikrlashga o‘rgatish, bilim olishga qiziqishlarini uyg‘otish pirovardida o‘quvchi faolligini oshirish – ta’lim texnologiyalarning mohiyatini belgilaydi. Xalqimiz ta’lim - tarbiyaga oid juda boy ma’naviy merosga ega bo‘lib, avlodlarda vatanpavarlik,

insonparvarlik, samimiylilik, kamtarlik, mexnatsevarlik, mehru-muruvvat ko'rsatish kabi umuminsoniy sifatlarni tarbiyalab keladi. Hozirgi kunda musiqa fani va san'ati vositasida yoshlarda ma'naviy tarbiyani rivojlantirish muhim vazifa bo'lib kelmoqda. Musiqa madaniyati fani o'qituvchisi ta'lim-tarbiya jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanib, quyidagilarni amalga oshirishga alohida e'tibor qaratishi maqsadga muvofiqdir: O'quvchilarda musiqa fani va san'atiga qiziqish uyg'otib, musiqiy qobiliyatlarini o'stirish Ma'naviy boyligimiz - milliy musiqa merosimizga chuqur hurmat va ehtirom, ona - Vatanga sadoqat tuyg'ularini tarbiyalash O'quvchilarda badiiy did va ehtiyojni rivojlantirib, tabiat va jamiyatdagi go'zalliklarni anglash va o'z munosabatini bildirish xususiyatlarini rivojlantirish Xullas, musiqa madaniyati ta'limi samaradorligini oshirishda innovatsion va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati katta bo'lib, o'qituvchidan yuksak pedagogik mahoratini talab etadi. Zamonaviy pedagogik texnologiya esa o'zining pedagogika va boshqa fan yutuqlari bilan bog'liq xususiy nazariyasiga ega bo'lib, u birinchi galda o'quv-tarbiyaviy jarayonini ilmiy asosda qurishga yo'naltirilgan, o'qitishning axborotli vositalaridan va didaktik materiallaridan, faol metodlardan keng foydalanishga asoslangan o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyatiga zamin yaratadi.

2.2 “Sibelius ”dasturidan yordamida musiqa darslarining samaradorligini oshirish yo'llari.

Hozirgi davrda texnika taraqqiyoti jadal rivojlanib bormoqda. Deyarli har bir zamonaviy oilada kompyuter, uyali telefon, foto va audio kameralar mavjud bo'lib, oilaning har bir a'zosi ulardan foydalanish qoidalarini yaxshi biladi.

O'zbekiston mакtablarining deyarli barchasida kompyuter xonalari yoki kompyuterlar mavjuddir. Insoniyat zamonaviy yangi texnologiyalardan o'z foydasi, jumladan ta'lim sohasida ham qo'llamoqda. Yoshlarni yangi texnologiyalar nimasi bilan o'ziga jalb qiladi? Bu eng avvalo kompyuter –informatsion texnologiyalaridir. Informatsion texnologiyalarning ta'lim berishda va badiiy ifoda vositasi sifatidagi, bolalar va o'smirlarni estetik tomondan rivojlantirish va badiiy tomondan tarbiyalashdagi imkoniyatlari beqiyosdir. Barcha kompyuter texnologiyalarining qulayligi (uch hajmliligi, animatsiya, videotasviriy texnikalar imitatsiyasi mavjudligi)

kompyuterni o‘qituvchi va o‘quvchilarning ijod qilishi va o‘z ustida ishlashlari uchun rivojlovchi ta’lim muhiti sifatida ko‘rib chiqish imkonni yaratadi. Lekin shuni ta’kidlash zarurki, kompyuterni faqat dars mavzularini yozish uchun qo‘llaniladigan elektron vosita deb qaramasdan, balki o‘quvchilarni yangi bilimlarni o‘zlashtirishga, fikrlash, va ijod qilishga undovchi, interaktiv ta’sir ko‘rsatuvchi vosita, musiqiy tomondan yo‘naltiruvchi qurol deb qarash zarur.

Bu talablarni amalga oshirish uchun esa o‘qituvchidan hech bo‘lmaganda juda oddiy kompyuter dasturlarini o‘zlashtirish talab qilinadi. Bu esa o‘z –o‘zidan o‘qituvchining o‘z ustida doimo ishlashini, o‘rganish - izlanishini talab qiladi. Hozirgi davrda kompyuterda musiqa bilan ish olib borish bo‘yicha ko‘pgina dasturlar mavjuddir. Ularni shartli ravishda quyidagi guruhlarga bo‘lish mumkin:

- 1.Musiqiy proigrivatellar;
- 2.Karaoke kuylash dasturlari;
- 3.Musiqiy konstruktorlar;
- 4.Musiqiy qomusnomalar;
- 5.Ta’lim beruvchi dasturlar;

Shuningdek nota muharir Sibelius-1, 2, 3, 4, 6 dasturlarni ham ko‘rsatish mumkin.

Birinchi guruh dasturlari shaxsiy kompyuter egalarining barchasiga tanish bo‘lib, ular Windows Media Plaer, win Amp va boshqalardir. Bu dasturlarning imkoniyatlari juda keng bo‘lib, ular orqali musiqiy fayllarni ijro qilish, kuylar ro‘yxatini tuzish va ularni har xil formatlarda yozish mumkin.

Agar siz musiqa darsida qo‘sish o‘rgatayotgan bo‘lsangiz Vokal jam yoki Kar Maker dasturlaridan foydalanishingiz mumkin. Bu dasturlar bir tamoil, ya’ni, “minus”ni ijro qilish va ekranga qo‘sish matnini chiqarishga asoslangandir. Musiqa o‘qituvchilari o‘zlarining bilimlarini oshirish yoki qo‘sishimcha ma’lumotlar olish maqsadida rus tilidagi kompyuter saytlari orqali “Krill va Mefodeyning ommaviy musiqa ensiklopediyasi” ni olishlari mumkin. Unda deyarli barcha zamonaviy guruhlar, ijrochilar, musiqiy albomlar haqida ma’lumotlar berilgan.

Musiqa madaniyati darslarida yana o‘sha saytlardan olingan “Musiqa durdonalari” dasturidan foydalanish mumkin. Unda barcha kompozitorlar hayoti va ijodi, musiqaning barcha yo‘nalishlari, klassik musiqalarning yaratilish tarixi, ularning

sharhi, video va audio parchalari mavjuddir. “Musiqa asboblari tarixi” va “Elektron pianino” bo‘limlari bir - birini to‘ldiradi. Nota matnlarini yaratish va tahrirlash uchun Final kabi dasturlar ham mavjud bo‘lib, ulardan musiqa yaratish, aranjirovkalash va musiqa asarlarini cholg‘ulashtirishda ham foydalanish mumkin.

O‘qituvchining kompyuterning o‘zlashtirish darajasiga qarab va musiqa darslarida kompyuter texnologiyalarini qo‘llash tajribalaridan kelib chiqib, musiqa darslarida kompyuter texnologiyalarini qo‘llashning 3 ta bosqichini ajratib ko‘rsatish mumkin:

-Dars jarayonida o‘quv dasturining alohida elementlarini -musiqiy an’analarni elementlarini o‘rganishga izchillik bilan yo‘naltirish

– ushbu elementlarni (dasturlar bo‘yicha keng bilimlar doiraga ega bo‘lgan va ulardan foydalana bilgan holda) sintez qilish va ularni keyinchalik kengaytirish (prezentatsiyalar yaratish) .

-sintezlash tendensiyalarining namoyon bo‘lishi (mahalliy tarmoqlarda ishlay olish) va ularning fanlararo musiqiy pedagogikaga o‘sib o‘tib kompyuter sinflarida integratsiyalashgan darslar o‘tkazish.

Ushbu bosqichlar o‘quvchilarning kompyuter sinfida ishlay olishining yoshlik xususiyatlarini baholashga ham taaluqlidir.

Musiqa fanini o‘quvchilar uchun yanada jozibaliroq qilish uchun o‘qituvchi yangi informatsion texnologiyalar va pedagogik texnologiyalarning zamonaviy tamoillarini qo‘llagan holda fanlar ichi, fanlar aro munosabatlarni, o‘quv jarayoni mantig‘ini, o‘quvchilar yosh xususiyatlari va ularning madaniy rivojlanish darajalarini e’tiborga olishi zarur.

Pedagogika ilmi va nazariyasining zamonaviy rivojlanish bosqichida shaxs kamoloti muammolari o‘ta dolzarb masaladir. Faqat mustaqil, ijtimoiy ma’suliyatli, qat’iy, uzoqni ko‘ra oladigan shaxsgina o‘zi va atrofidagi insonlar hayotiga ijobjiy ta’sir ko‘rsata olishi mumkin. Pedagogik jarayon insondagi tug‘ma qobiliyatni rivojlantirishiga, o‘stirishiga, kamchiliklarni yo‘qotishga qaratilgandir.

Xorijiy davlatlar maktablarida olib borilgan tajribalar shuni ko‘rsatadiki, kichik va o‘rta sinflarning barchasida bolalarning yoshiga mos ravishda (qiziqishlari, bayon qilinayotgan materialni o‘zlashtirish darajasiga qarab) kompyuter dasturlaridan samarali foydalanish mumkin.

Masalan 1 – 2 sinf o‘quvchilari uchun asosan fonoteka, fonogrammalar, o‘yin orqali ta’lim beruvchi – o‘yin dasturlari mos keladi.

3 - 4 sinf o‘quvchilari mavzuli ta’lim beruvchi – rivojlantiruvchi - o‘yin dasturlari, fonoteka va fonogrammalarini yaxshi qabul qiladilar. Bu darslarga dasturlarning ayrim elementlarini kiritish yoki prezentatsiya tayyorlash mumkin.

Maktab musiqa darslarida “minusovka” deb nomlanuvchi, ya’ni qo‘shiqlarning fortepiano yoki orkestr jo‘rnavozi yozilgan yozuvlardan foydalanish fortepianoda jo‘r bo‘lishga qaraganda o‘quvchilarni ko‘proq o‘ziga jalgan qilar va qiziqtirar ekan. Undan tashqari musiqa darslariga kompyuter texnologiyalarni kiritish musiqiy materialni tezroq o‘zlashtirish va o‘quvchilar musiqiy qobiliyatlarining tezroq shakllanishiga yordam berar ekan. Bolalar kompyuter yordamida muzeylar bo‘ylab virtual (masofali) sayohat qilishlari, kompozitorlar hayoti, xatto musiqa savodini ham o‘rganishlari mumkin. Pedagog shunday dasturlarni bilishi va qo‘llay olishi zarur.

Musiqiy kompyuter dasturlari informatikaning eng ilg‘or sohalaridan biridir. Umumiy ta’lim tizimi musiqa darslarida informatsion texnologiyalarni qo‘llash, badiiy didni shakllantirish, o‘quvchining ijodiy qobiliyatlarini o‘stirish va umuman uni garmoniy tomondan rivojlantirish uchun asos bo‘lishi mumkin. Hozirgi davrda mavzularni o‘zlashtirish uchun dars jarayoniga kiritish mumkin bo‘lgan kompyuter dasturlari mavjuddir.

Yana shuningdek, xorijiy davlatlarning umumta’lim maktablarida kompyuterlardan foydalanish tajribalari shuni ko‘rsatadiki, ular vositasida nafaqat sifatli musiqa tinglab qolmasdan balki, musiqiy asarlardan parchalar tomosha qilish, tasviriy san’at asarlaridan ham bahramand bo‘lish mumkin. Bunday materiallarni dastlab o‘quvchilarga sinfdan tashqari paytlarda tomosha qilish uchun taklif qilish va undan keyin asta - sekin dars jarayoniga kiritib borish mumkin. Bu asosan o‘qish yozishni kompyuterni biladigan 3 - 4 sinf o‘quvchilari uchun qiziqarlidir.

Kompyuter texnologiyalarini o‘zlashtirishga 2 - sinfdan kirishish mumkin. 3 - sinfda ular kompyuter ko‘nikmalarini to‘la o‘zlashtirib oladilar. Dars jadvali va kompyuter sinfi grafigiga muvofiq haftada bir marta kompyuter texnologiyalarini qo‘llagan holda o‘tkaziladigan bir soatlik qo‘shimcha dars ajratilishi maqsadga muvofiqliр.

Bolalar muntazam ravishda ijodiy vazifalar bajarishlari, kompyuterdan foydalangan holda nota daftari yaratishlari, notalarni yozishlari mumkin. Informatsion texnologiyalarning musiqa darslarida qo'llanilishi bolalar faolligini kuchaytiradi, darsni boyitib, samaradorligini oshiradi. Umumiylar natijalarni kuzata borib, nafaqat ta'lim jarayoni mazmuni balki, metodlariga ham o'zgartirishlar kiritib boriladi. Shunisi ham borki kompyuter texnologiyalaridan foydalanish doimo ham o'zini oqlayvermasligi mumkin. Buning sababi o'quvchilar, informatsion texnologiyalar yordamida mavzularni o'rghanishga tayyor bo'lmasliklari, ana shundan kelib chiqqan holda pedagog oldiga dastur bo'yicha boshlang'ich bilimlarini chuqur egallashi, kompyuterni yaxshi bilishi, dastur bilan ishlay olishi, darsga bolalarni jalg qila bilishi, ularning tayyorgarlik darajasi kabi talablar qo'yiladi. Kompyuter dasturlari ham diqqat bilan ko'rib chiqilishi zarur: ularning boshlang'ich ta'lim musiqa darslariga tayyorlanmaganligi, moslashmaganligi ulardan keng foydalanish imkonini cheklaydi.

Bolalarga poetik matn asosida go'yo matnni musiqiy kuyga yaqinlashtirib musiqa, kuy ijod qilish taklif etiladi, ushbu faoliyatlar AT vositasida amalga oshiriladi. Nutq ohangini vokal ijarohatiga yaqinlashtirish orqali ma'lum kuylash malakalari shakllana boshlaydi.

Shuningdek, vokal asarni tinglagach, uning nomini, so'zlarini bilmagan holda kuyini xuddi vokaliz singari, uning hissiy xarakterini ifodalashga intilib kuylashni boshlash zarur. Bu vaziyatda bolalarga ushbu kuy nima haqda bo'lishi mumkinligini aniqlash, uning obrazli mazmunini ifodalash uchun so'z tanlash, she'r shaklida intonatsiya bilan bayon etish taklif qilinadi. Bu tushunchalarni o'quvchilarga singdirishda ATdan foydalanishning samarasi ancha yuqori bo'ladi.

O'rta sinflarda musiqiy faoliyatlarni amalga oshirishda ularning yosh xususiyatlari hamda musiqiy bilimlari hajmidan kelib chiqqan holda ish tashkil etiladi. Jumladan, xorda ijarohat amaliyotida vokal-xor malakalarini shakllantirish asosiy maqsadga aylanadi va asosiy o'quv vazifasi sifatida ilgari suriladi. Shu jarayonda ATdan izchil foydalanish pedagogik ish sifatini yanada oshiradi.

Agar xor ba'zi xatolar bilan ijro etayotgan bo'lsa, alohida nyuanslarga e'tibor berish zarur emasligiga urg'u beriladi. Ijro etilgan, so'ngra o'rganiladigan xor asarida o'quvchilar «yagona imkoniyat»ni, «etalon»ni AT orqali ko'rishadi.

Musiqa asarining tahliliy shakli, ya'ni tovush balandligi, metr-ritm to'g'ri yoki noto'g'ri ijro etilishi haqida gap borganda, musiqaning intonatsion tuzilishi turli ijrochilar tomonidan turlicha talqin etilishi mumkin. Repertuar tanlashdan boshlab darsni olib borishgacha, barchasi musiqa mashg'ulotlarining mazmuni va shaklini muvofiqlashtirishga qaratiladi.

Bolalarning AT vositasida musiqiy idroki rivojini ta'minlaydigan to'rtta bosqichi keng tarqalgan. *Birinchi bosqichda* - ATdan foydalanib musiqiy eshitish tajribasini to'plash o'qituvchidan musiqaga chuqurroq kirib borish maqsadida ko'p marta ijro etishni talab qiladi. *Ikkinci bosqich* – o'quvchilar ongida musiqiy tovushlar harakatini tashkil etadigan elementlar (ya'ni, musiqa asari) ning asosiy nisbatlarini yo'naltirish orqali ko'rsatib berishdir.

Uchinchi bosqich – AT vositasida musiqani ijro etish yoki tinglashdan iboratdir. Bu tajriba nafaqat maktab o'quvchilari ijrosidagi xorda kuylash repertuarini ko'zda tutadi, balki, bevosita musiqiy idrokni rivojlantirish bilan bog'liq.

Musiqa mazmuniga kirishning *to'rtinchi bosqichi* – ijodiy yo'nalganlikda amalga oshadi. Ijod – musiqiy ijrochilikning oliv shakli bo'lib, musiqa materialini o'zlashtirishga yordam beradi. Darsda improvizatsiya, ma'lum janrda intonatsiya qilish, kuy «ijod etish»ni joriy qilish pedagogik jihatdan muhim ahamiyatga ega bo'lган metod hisoblanadi, o'quvchilarda mustaqillik va tanqidiy qarashni takomillashtiradi.

AT vositasida musiqa olamiga kirib borish o'z mazmuni bilan uni mantiqan o'zlashtirishning o'ziga xos namoyon bo'lishidir. Idrok va o'quvchilarning musiqa orqali muloqoti bilan bog'liq bastakor olamiga kirish musiqani o'zlashtirishning ta'limdagi faol metodlarini ishlab chiqishga imkon yaratadi.

Yuqorida keltirilgan intonatsion metod o'z mohiyati bilan doimiy tarzda xotira ustidan nazoratni amalga oshirishdan iboratdir, bu esa AT vositasida badiiy bilish faoliyati sifatidagi eshitishni yo'lga qo'yishga imkon yaratadi. Uni rivojlantirish bolaning musiqiy-eshitish faoliyatidagi tayanch nuqtalarni topishga yordam beradi.

Musiqaning individual-uslubiy o'ziga xosligi AT vositasida bolalarga qanchalik yorqin namoyon etilsa, shunchalik ularda musiqani, uning uslubini his etish tarbiyalanadi, xususiy tafakkur uslubi shakllanadi. Musiqiy mazmunni anglash musiqiy nutqning shaxsiy talqiniga asoslanadi va individual, milliy hamda davr bilan bog'liq turli asarlarni tanlashni ko'zda tutadi.

Dars jarayonida o'quvchilar diqqatini har bir asar muallifining uslubiga qaratish muhim bo'lib hisoblanadi. Bolalar AT vositasida qo'shiqdagi detallarga diqqatini qaratadi, musiqiy matnni mazmun va uning ifodalanishi sifatida anglab olishadi.

Bu metod bilan ishlash o'qituvchining musiqa asarini tanlashidan boshlanadi. Birta badiiy hodisa turli ijodkorlarda turli obrazlarni uyg'otganidek, har bir o'qituvchi-murabbiy, uslubshunosning ham musiqa san'atida o'z obrazi bor. Badiiy obraz ob'ektiv olamning sub'ektiv obrazi bo'lganidek, har bir musiqa mashg'uloti sub'ektiv bo'lmasligi mumkin emas, ya'ni, ijro etilgan qo'shiqda har bir o'quvchi badiiy obrazni o'z talqinida ko'radi.

Har bir o'qituvchi AT vositasida o'z musiqa san'atini shogirdlariga singdirishga harakat qiladi. Intonatsion-uslubiy yondashuv musiqachi-o'qituvchisining individualligi aks etishi, bolalar bilan mashg'ulotga ijodiy munosabatidir. U san'atga xuddi insonlar, o'z-o'zi, o'z vijdoni bilan suhbat qurishlaridek yondashishga imkon yaratadi. Zero, o'quvchilar AT vositasida san'at tili bilan muloqotga kirishib, asardagi badiiy voqelikni va badiiy mazmunni qaytadan yaratadilar.

Yangi axborot va pedagogik texnologiyalari vositasida amalga oshiriladigan musiqiy pedagogik jarayon o'quvchida ijodiy idrok faoliyatiga aylanadigan musiqiy bilim va ko'nikmalarni egallashni ko'zda tutadi hamda musiqada ifodalanadigan badiiy mazmunni ochib berishga imkon yaratadi.

Musiqa ta'limi tizimida o'quvchilar bilan ishlash samaradorligini oshirish maqsadida innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanishga erishish mutaxassislarni o'ylantirayotgan pedagogik muammolardan biridir.

Yaqin vaqtlargacha o'quv mashg'ulotlarida qo'llanib kelingan audio va videotexnika vositalari faqatgina berilgan musiqiy materialni eshittirish va ko'rsatish imkoniga ega, xolos. Biroq, bugungi kunda ushbu vositalar izlanuvchan o'qituvchi va talabalarni qoniqtirmaydi.

Bugungi kun talabi darajasida yondashib, musiqa madaniyati darslarini o'qitish jarayonida o'quvchilar bilan ishlash faoliyatini olib ko'radigan bo'lsak, fan doirasida nota matnini tahliliy o'rganish, notalarini nomlari bilan aniq intonatsiyada kuylash, unda uchraydigan turli intervallar, dinamika va ijro sur'atini aniq tasavvur etgan holda kuylash talab etiladi. Bu ko'p qirrali badiiy musiqiy faoliyatlarni yuqori saviyada bajarish uchun nota ijrosini kuzatish, tinglash va ko'rish, ya'ni audiovizual idrok etish maqsadga muvofiq.

Ushbu ta'limiy vazifalarning barchasini yuqori saviyada amalga oshirishda eng oxirgi komp'yuter dasturlari qo'l keladi. Mazkur zamonaviy komp'yuter dasturlari sirasiga hozirgi kunda dunyo musiqa amaliyotida keng tarqalgan va qo'llanilayotgan "**Sibelius**" nota matn muharriri dasturining 1 – 6 versiyalarini misol qilib keltirish mumkin.

Jumladan, "**Sibelius 4**" matn muharriri dasturi vositasida:

- nota yo'liga notani yozish;
- uni tahrir qilish;
- tinglash jarayonida qaysi nota ijro etilayotganligini real tarzda kuzatib borish;
- musiqa asarini boshqa tonallikka transpozitsiya qilish;
- musiqa asarini oldingi tonalligiga qaytarish;
- ma'lum nota matnini nusxalash;
- tinglangan musiqa asarining notasini avtomatik tarzda ekranda namoyish etish va zarur bo'lganda qog'ozda bosib chiqarish hamda boshqa ko'pgina operatsiyalarni bajarish mumkin.

Dasturni ishga tushirishda dastlab ekranda barcha vazifalar aniq ko'rsatiladi. Shunda ulardan biri tanlanadi, masalan, agar tayyor material olinadigan bo'lsa, unda chap tomon yuqoridagi birinchi yozuv belgilanib, *OK* belgisi bosiladi (1-rasmga qaralsin).

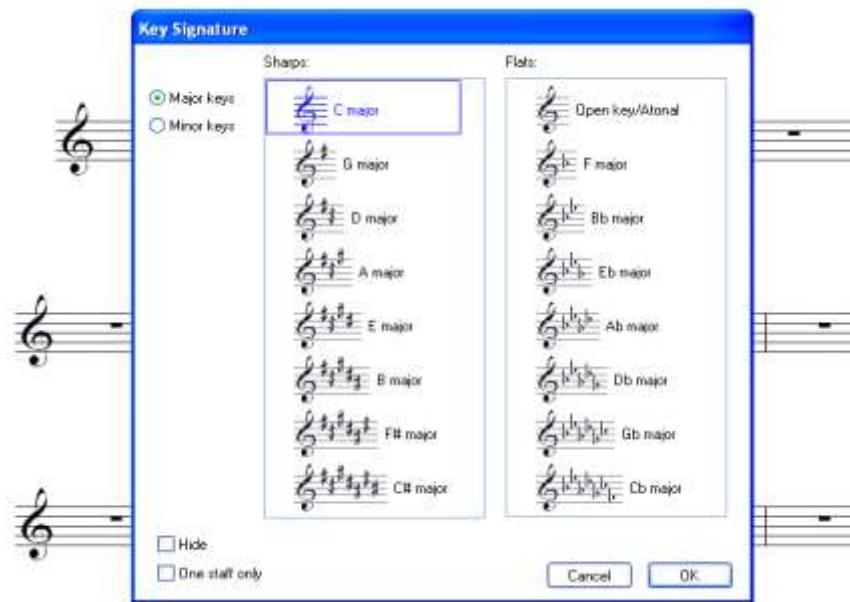
1-rasm.

2-rasm.

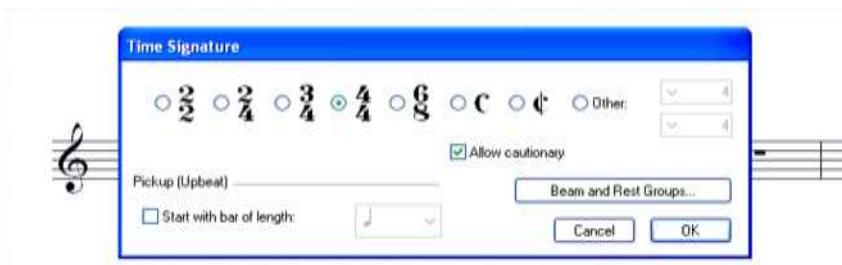
Agar yangi bet ochib nota yozish talab etilsa, chap tomondagi yuqoridan pastga tomon uchinchi qatordagi yozuv belgilanadi va *OK* belgisi bosiladi (2-rasmga qaralsin). Nota yozish uchun nota yo'li ochilgach tonallik belgilanadi, masalan do major (3-rasmga qaralsin).

Ushbu belgilangan vazifalar darhol nota matnida o'z o'rnida paydo bo'ladi va o'quvchi ongida ma'lum dastlabki nazariy bilimlar aks etishiga imkon yaratadi. Bu esa o'quvchilarning fan bo'yicha nazariy bilimlari mustahkamlanishi barobarida ularda amaliy ko'nikmalar shakllanishiga shart-sharoitni kengaytirib, musiqiy bilim olishga nisbatan qiziqish va motivatsiyani kuchaytiradi.

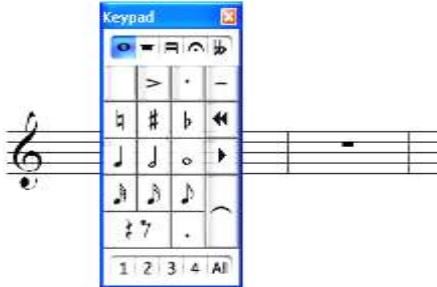
3-rasm.

So'ngra o'lchov qo'yiladi, masalan **4/4** (4-rasmga qaralsin).

4-rasm.

Nihoyat, maxsus ekran ko'rsatkichi (yordamchi klaviatura) vositasida nota matni nota yo'liga birin-ketin joylashtiriladi (5-rasmga qaralsin).

5-rasm.

Bundan tashqari, o'quvchi qo'shiq notasini ushbu dastur orqali komp'yuterga ko'chirib, o'z xatosini ko'rishi va tuzatishi, uni maxsus dasturli sintezatorda ijro ettirib tinglashi va o'z ijodini baholashi, turli musiqiy shakllarga xos asarlarni yoki ularning parchasini tahliliy tinglashi hamda asar borasida ma'lum xulosalarga kelishi mumkin.

Xullas, bu kabi yangi AKT lardan keng foydalanish o'quvchilarni musiqiy faoliyatga jalg etishda yuqori natijalarga erishish uchun muhim omil bo'ladi.

Mening Sibelius da notaga olgan birinchi partituram!

Раъно

С.Акбарий сузи

Ик. Акбаров мусикаси

Шошилмасдан

p

3

6

Бар - но лар ич -

Bunday go'zallikdan zavqlanib uni
 qattiq diskda abadiylashtiramiz,
 balki undan hali kelgusi avodlari-
 miz ham zavqlanishar...

✓ Sibelius 4 dasturi faylni sib formatida saqlash imkonini beradi (format Sibelius 4). Boshqa formatlarga ko'chirish «File - Export»: menyu buyruqlari vositasida sib (format Sibelius 3 yoki 2 – dasturning ancha oldingi versiyalaridagi fayllarini ochish uchun); wav (Kontakt Player yordamida); mid – oddiy midi-fayl; tab – gitara tabulaturasi yozuvli matnli fayl; htm (Web-sahifalar) orqali amalga oshiriladi. SHuningdek siz notalarni har xil formatlarda rasm ko'rinishida saqlashingiz mumkin.

✓ Undan tashqari siz PDF Writer Pro dasturini olsangiz, notalarni PDF formatida (PDF Writer virtual printeri yordamida ularni nashrga jo'natish orqali) osongina saqlashingiz mumkin.

2. Nota matnini sichqoncha orqali kiritish

Eng boshidan nota matnlarini terish ikki yo'l: sichqoncha va klaviatura bilan amalga oshirilishini aytib o'tamiz. Dastlab **sichqoncha** bilan ishslashga harakat qilamiz. Sichqoncha bilan ishslash dastlab mo'yqalamni palitraga botirib keyin bo'yoqni xolstga surib rasm chizishga o'xshaydi:

- 1.Kursorni yo'naltirish va sichqonchaning chap tugmchasini bosish orqali klaviatura oynasidan bizga kerakli cho'zimni ajratib olamiz, bu holatda cursor bo'lg'usi nota rangini oladi;
- 2.Nota yo'lining kerakli joyiga kursorni yo'naltirib, sichqonchaning chap tugmachi bosilsa notalar paydo bo'ladi.

Bir satr nota terganimizdan keyin sichqoncha bilan nota terish albatta osonroq, lekin juda ham qulay emas ekan degan xulosaga kelamiz. **Chunki har bir vangi cho'zimda qavtadan**

Раъно

С.Акбарий сузи

Ик. Акбаров мусикаси

Шоппилмасдан

klaviatura oynasiga murojat qilish va sichqoncha cursorini butun ekran bo'ylab olib yurish, buning uchun esa vaqt va yana shuningdek kuch sarf qilishga to'g'ri keladi. (!)

3. Harfiy nota terish

Klaviatura yordamida («Harflar yordamida») nota terish, ishni sichqoncha yordamida nota terishga qaraganda ancha tezlashtiradi. Lekin, uning bitta sharti bor. Siz quyidagi notalarning harfiy nomlari va klavishlar qanday nomlanishni bilishingiz va eslab qolishingiz zarur:

A – lya; **B** – si; **C** – do; **D** – re; **E** – mi; **F** – fa; **G** – sol; **0 Ins** – pauza

Harfiy nota terish tamoyili quyidagicha:

1. Sichqoncha kursorini notalarni kiritib boshlaydigan taktga yo‘naltirib, sichqonchaning chap tugmachasini bir marta chiqqillatish orqali **uni ajratib olamiz**.

2. Nota terishni boshlash uchun biz Notes («Notalar») menyusidagi Input Notes («Notalarni kiritish») buyrug‘idan foydalanishimiz lozim. Bunga esa eng oson **N klavishni** shunchaki bosish orqali erishiladi. Ushbu holda taktda matnli kursor paydo bo‘ladi.

3. Klaviatura oynasiga nazar tashlaymiz, unda allaqachon oshkor qilinmasdan chorak cho‘zim kiritib qo‘yilgan. Biz *nuqtali chorak do* – tovushini kiritishimiz zarur. SHu maqsadda kompyuterdag‘i raqamli klaviaturaning nuqtaga mos keluvchi bu aynan- **nuqta** (**Del**) – klavishidir, keyin esa **S**. Klavishlarini bosamiz, undan keyin bizga sakkiztalik **si - bemol** (si bemol kalit oldiga qo‘yilgan, biz uni qo‘ymaymiz) kerak. Raqamli klaviaturadan **3 – PgDn** ni keyin **V** ni, keyin – **re - bemol** – sakkiztalik va nihoyat faqat **D** ni bosamiz (axir cho‘zim o‘zgarmaydi - ku) va shunday qilib kuyimizni oxirgacha olib boramiz (taktlar etmay qoladi deb qo‘rqmaslik kerak) oxirgi takt to‘lishi bilan avtomatik ravishda yangi takt paydo bo‘ladi.

Boshqa nota yo‘llari qimmat baho ekran bo‘shlig‘ini band qilmasligi uchun Focus on Staves (asboblar panelimizdag‘i tugmacha) buyrug‘i qo‘llanilib, kuy nota yo‘lida faqat fortepiano o‘ng qo‘li uchun teriladi.

Albatta bunday usulda nota terishda ham kamchiliklarga yo‘l qo‘yish mumkin, lekin ular nota terish jarayonida engil bartaraf qilinadi.

Esda saqlang:

- ✓ Ikkitalik, uchtalik notalar va bir butunakkordlarni kiritilgan notalarga intervallar qo‘yish orqali yaratish mumkin. Interval yuqorida klaviaturadagi mos keluvchi raqamni oddiy bosish, pastdan esa raqamlarni Shift klavishi bilan birga bosish orqali kiritiladi. (10 bet, menu «Notes/ Add Interval» - «Notalar/ intervallar menyusiga qarang»).
- ✓ Kiritilgan notaakkordlarini R klavishini bosish orqali takrorlash mumkin (menu «Edit/ Repeat» - «Tahrir/ Takrorlash»).
- ✓ Alteratsiya belgilari, artikulyasiya, tremolo va shunga o‘xshashlarni bevosita nota terish jarayonida, raqamli klaviatura klavishlarini bosish orqali kiritish mumkin (klaviatura oynasidagi qo‘shimcha varaq – F8-F12 orqali bir biri bilan qayta ulanadi).

- ✓ Nota matni bo'ylab ⇔ va ⇒ klavishi yordamida xarakatlanish mumkin.
- ✓ **Noto'g'ri kiritilgan nota balandligini to'g'irlash uchun.** ↓ va ↑ – klavishlarini bosish orqali uni yuqori va pastga bir tonga Ctrl –tugmchasini bosish orqali esa oktavaga ko'chirish mumkin.
- ✓ Agar bir necha nota, butun takt yoki tizim tanlanib ↓ va ↑ klavishlari bosilsa, barcha ajratib olingan notalar ko'chiriladi.
- ✓ **Noto'g'ri kiritilgan cho'zimni to'g'irlash uchun** **Del**, klavishini bosish orqali ajratib olingan notamizni olib tashlaymiz va notani qaytadan kiritamiz. Agar notani olib tashlash istagi bo'lsa (ayniqsa bu juft nota yoki bir butunakkord bo'lsa), **Esc** klavishi orqali nota terishni to'xtatamiz keyin esa sichqoncha kursori bilan nota (akkord) ni ajratib olamiz va kerakli cho'zim klavishini, undan keyin nayzasimon o'ng va **N** klavishini bosib, nota terishni davom qildiramiz.
- ✓ **Del** klavishini ajratib olingan notada bosilsa, u shu cho'zimdagi pauzaga aylanadi.

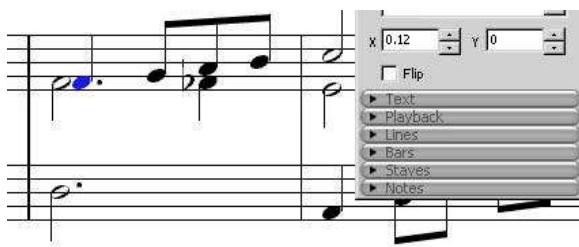
SHunday qilib, bizda faqat bitta ovoz kiritildi. Nota misolimizdagi o'ng qo'l partiyasida esa ikkita ovoz bo'lishi zarur. **Ikkinci ovozni** ham xuddi birinchi ovoz kabi kiritamiz.

Sichqocha kursori bilan 1 - ovoz notalari mavjud 1 - taktdagi qaytamiz. Notalar kiritishni boshlaymiz. **N** klavishini bosamiz, Lekin ikkinchi ovozga o'tish uchun Alt va 2 bosamiz (Edit/Voice (Tahrir/Ovoz) menyusidan «2 Ovoz» buyrug'i), shu zahotiyoyq sichqoncha kursori yashil (ikkinchi ovoz rangi) tusni oladi. Endi biz kuyning ikkinchi ovozini terishimiz mumkin. Ikkinchi ovoz partiyasi tayyor. «Focus on Staves» opsiyasini yoqamiz va ko'z oldimizda qolgan bo'sh nota yo'llari paydo bo'ladi. CHap qo'l partiyasini ham qo'shamiz va natijada fortepiano partiyasi ham tayyor bo'ladi:

The musical score consists of two parts: piano and soprano. The piano part is in 3/4 time, featuring a sequence of eighth and sixteenth notes. A red arrow points to a specific note on the soprano staff. The soprano part is mostly blank. Below, another section of the score starts with a measure number 5, showing the piano part again.

Yaratilgan partiturredamizni ko'rib chiqamiz darhol 3 - taktdagi bir-biriga yopishmagan tovushlar, 1 - ovozdagi nuqtali chorak va 2 - ovozdagi yarimtalik notalar ko'zga

tashlanadi. Nima qila olasan ishslashga to‘g‘ri keladi! Bu pastki yarimtalik notani pastki nota bilan tenglashtirish uchun salgina chapga, yuqorigi nuqtali chorakni esa ozroq o‘ng tomonga surishimiz zarur. Biz tanishib ulgurgan xususiyatlar oynasidagi «General» yordamchi varag‘iga murojaat qilamiz:

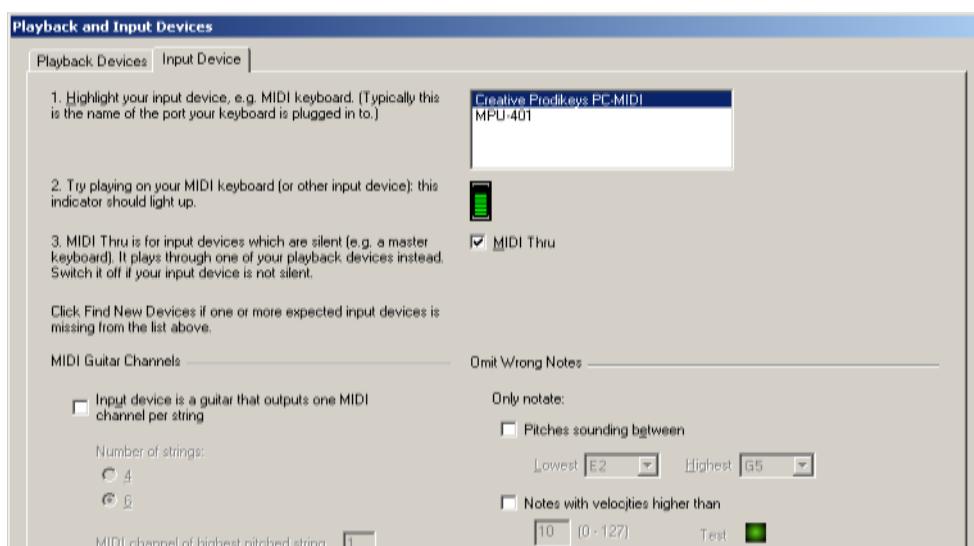

Sichqoncha kursorini kerakli notaga yo‘naltiramiz «General» yordamchi varag‘ini ochamiz uning X koordinatlarini o‘zgartiramiz. Hammasi tayyor!

Flexi-Timeni kiritish

Nota kiritishning yuqorida bayon qilingan usullaridan tashqari yana bitta usul-kuyni MIDI - klaviatura (Flexi-Time) da ijro qilishdir. Uni ham ko‘rib chiqamiz.

Siz MIDI - klaviaturasini sotib olib, uning dastur ta’mintoni kompyuterga o‘rnatib, Sibelius ni ishga tushirganingizda yangi kiritish qurilmasi mavjudligi haqida ma’lumot, undan keyin «Playback and Input Devices» oynasi ochilib, «Input Device» yordamchi varag‘ida MIDI - klaviaturangizning nomi paydo bo‘ladi. Siz uni faqat ro‘yxatdan ajratib olishingiz va sinov uchun bir - ikki juft ovozni ijro qilishingiz kerak xolos. Ushbu holda indikatorlar ijrongiz taktiga hamohang shodiyona lippilaydilar (yonib o‘chadilar), bu esa qurilma ishga butkul tayyor ekanligidan dalolat beradi.

Notalarни kiritish uchun kerakli nota yo‘lini tanlang, undan keyin esa ijro oynasidagi «Flexi-Time»ni dastavval o‘sha oynadagi sozlagich bilan temp (sur‘at) ni sozlab, qizil tugmachani bosing (ma’lumki, kuyni dastavval sekin tempda ijro qilish, keyin esa yozib olingan kuy

tempini tezlashtirish osondir. Undan tashqari tez ijro qilgan paytda notalarni o'tkazib yuboradigan va adashtiradigan arzon MIDI -klaviaturalar uchun bu juda dolzarbdir). Metronom zarblariga hamohang ijro qiling va siz tanlagan nota yo'lida ijro qilayotgan kuyingiz notalari paydo bo'la boshlaydi. Undan tashqari har bir ovozni alohida - alohida yozish maqsadga muvofiqdir.

Yana bir ajoyib imkoniyat mavjud: Siz harfiy nota terish jarayonida A, B, C va boshqalardan foydalanmasdan shunchaki tayyor nota vaakkordlarni MIDI -klaviaturadan kiritishingiz mumkin. Pauza va cho'zimlarni odatdagidek, raqamli klaviatura (yoki ko'chuvchi oynadan sichqoncha) bilan ko'rsating.

Nushalash, qirqish, kiritish.

Sibelius 4 dasturidagi nushalash, qirqish, kiritish operatsiyalari xuddi boshqa dasturlardagi kabidir. Lekin hali ular bilan tanish bo'lmaganlar uchun quyidagilarni tushintiramiz:

- ✓ Nota misolimizdagi ajratib olingan parcha nota yo'lidagi vokal partiyasiga tushishi uchun uni oldindan kompyutering xotira sohasida maxsus ajratilgan joy - **almashish buferiga nusxalashimiz** zarur - **almashish buferida** nota parchasi keyinchalik kiritish uchun saqlab turiladi. (**Bu Edit (Tahrir)** menyusidagi **Copy (Nusha)** buyrug'i yoki **Ctrl+C** klavishlarini qo'shish orqali bajariladi).
- ✓ Agar siz biron-bir parchani to'lig'icha olib tashlab, uni yangi joyga o'tkazmoqchi bo'lsangiz, bunday amal **qirqish** deb ataladi va u **Edit (Tahrir)** menyusidagi **Cut (Qirqish)** buyrug'i yoki **Ctrl+X** klavishlari qo'shilmasini bosish orqali bajariladi.

✓ **Almashish** buferidan nushalangan yoki qirqib olingan ob'ektlarni kiritish **Edit (Tahrir)** menyusidagi **Paste (Kiritish)** buyrug'i yoki **Ctrl+V** klavishlari orqali amalga oshiriladi.

- Agar kiritish buyrug'inи bajarishdan olidan bitta takt ajratib olingan bo'lsa, parcha ajratib olingan taktdan kiritiladi;
  - Agar bir qancha taktlar ajratib olingan bo'lsa, parcha ajratib olingan taktlarning birinchisidan kiritiladi;
  - Agar bir yoki undan ortiq taktlar nushalangan (qirqilgan) va undan keyin ko'p sonli taktlar «tanlanib kiritish» buyrug'i berilgan bo'lsa, ajratib olingan taktlar bir tekis navbatma - navbat kiritilayotgan parcha bilan to'ldiriladi;
  - Agar kiritish buyrug'i oldidan nota ajratib olingan bo'lsa, parcha ushbu notadan boshlab kiritiladi.
- ✓ «Notaning yana bir yangi so'ngi so'zi» ham bor. Xoxlagan narsani (nota,akkord, passaj, matn) hammasini ajratib olamiz, keyin sichqoncha bilan buni qo'yish kerak bo'lgan joyni ko'rsatamiz **sichqoncha g'ildiragi** yoki **o'ng va chap tugmachalarni** bir vaqtda bosamiz. Tez va qulay!

Nota misolimizga qaytamiz. Biz ajratib olingan kuyni almashish buferida nushaladik va undan keyin soprano partiyasining birinchi taktini ajratib olib «Kiritish» buyrug'inи qo'lladik. Undan tashqari soprano partiyasi barcha notalariga klaviatura oynasining uchinchi (F10) yordamchi varag'idagi – * klavishini bosish orqali vokal gruhlashi qo'llanildi

Soprano

Piano

S.

Pno.

XULOSA

Musiqa ta’limida o’qitish sifatini oshirish yo’llaridan biri bu yangi axborot va pedagogik texnologiyalaridan izchil foydalanishdir.

Hozirgi kunda zamonaviy ATLari vositasida o’qitishning ko’pgina usullari mavjud bo’lib, ularni musiqiy ta’limga keng joriy etish, o’quvchilar bilan badiiy faoliyatni amalga oshirish uchun muvofiqlashtirish talab qilinadi.

Shuni nazarda tutish lozimki, bitiruv malakaviy ishini amalga oshirish doirasida o’quvchilarga pedagogik-psixologik yondashuv, yangi axborot va pedagogik texnologiyalari asosida bilim berishni tashkil etish imkoniyatlarini izchil o’rganib quyidagi ilmiy xulosalarga keldik:

Maktab musiqa ta’limida yangi pedagogik va AT vositasida o’qitishni tashkil etish ko’p qirrali pedagogik jarayon bo’lib, uni amalga oshirish quyidagi o’ziga xos xususiyatlar orqali namoyon bo’ladi:

1. AT vositasida amalga oshiriladigan yangi ish usullariga o’quvchilarning moslashishi (adaptatsiya).
2. O’quvchilardagi badiiy - musiqiy imkoniyatlar darajasini AT vositasida o’rganish (diagnostika).
3. Musiqiy qobiliyati nisbatan past ifodalangan o’quvchilar bilan darsda alohida ishslash (differentsial yondashuv)dir.

TAVSIYALAR

Bitiruv malakaviy ishni amalga oshirish yakunida quyidagilarni tavsiya etmoqchimiz:

1. Maktab musiqa darsida ATdan fodalanib o’quvchilarning musiqiy bilim va ko’nikmalarini shakllantirish uchun tinglangan va ko’rilgan turli musiqa asarlari borasida bahs – munozara, disput, debatlar tashkil etish va ularning fikr - mulohazalarini tahlil qilish;
2. Badiiy-musiqiy jarayonni modellashtirish texnologiyasi asosan yirik, mumtoz asarlarni o’zlashtirish jarayonida, ayniqsa, xalq musiqasi yo’lida yaratilgan asarlarni o’rganishda muhimdir.
3. Darsda ATLari orqali noan’anaviy ish usullaridan foydalanish o’quvchilarning ijodiy fantaziyasini rivojlantiradi, badiiy mushohada imkoniyatlarini kengaytiradi.
4. Har bir yangi texnologiya ta’lim vazifasining amalga oshishini yakuniy maqsad

sifatida belgilashni ta'kidlaydi. Bu esa, musiqiy qiziqish va qobiliyatlari turli darajada bo'lgan o'quvchilar bilan AT vositasida ishlashni engillashtiradi.

Yuqorida keltirilgan yangi pedagogik va AT o'quvchilarda musiqiy bilimlarni tez, yengil va samarali shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, musiqiy qobiliyati turli darajada ifodalangan o'quvchilar bilan ishlashda ularning musiqiy bilimlarni egallah, kuylash imkoniyatlarini faollashtirishga olib keladi.

Demak, yangi pedagogik va ATni o'qitish amaliyotiga keng joriy etish kun tartibidagi dolzarb pedagogik vazifalardan biri bo'lib qoladi.

ILOVA
Қашқарчай рок

Мискин шеъри

Allegro moderato

тиб,_____ Ко ши ё ла рин

О тиб ўй на тиб,_____

мс ни чл ди рур

- ра та ло ша дур— О...

о—

Хамма

Ла би нинг— ша ро

- би ни ич ган эл,

би ла ёл мас ў

- зи ни о ю, йил

Э мас ул ба хо ри - да мав жи

сел ки бу о шик

ах ли ни ё ши дур

дўст ял ли ял ли дўст

дўст ял ли дўст ял ло ла

шар кун дур бу - кун 1. кун. 2. кун.

Излайман

Завқый шеъри

♩ = 80-84

Халқ куйи

(o) — Ап - мо - ним қол

ма син_ ё руф_ дун ё да, —

не тай, зав қим, шав қим бүл син_ —

зи ё да, — Жо ним ол_ деб_ —

хан жа рим ни из лай ман

хан жа рим ни из лай ман

из лай ман

Күнгүл беріб нигоримни излайман,
 Сүзи гул суханворимни излайман.
 Бұлбул бұлиб гулзоримни излайман,
 Мажнундек лайли ёрни излайман.

Қиңпиллама

Ўзбек халқ лапар қўшиғи

Енгил ўйноқи

Чол

The musical score consists of ten staves of music. The first staff starts with 'Енгил ўйноқи'. The second staff begins with 'Чол' and contains lyrics: 'Ко шинг ўс ма', 'дак - ки на', 'қил - пил - ла - ма', 'бе - линг тас ма', 'дак - ки на', 'Кил - пил - ла - ма', 'Мен се - ни кам - пир де - сам', 'Кил пил ла ма (ё) (рей)'. The third staff continues with 'Ки - ли финг қиз - дак - ки - на', 'қил - пил - ла - ма', 'Мен се - ни кам - пир де - сам', 'Кал - пил - ла - ма (ё) (рей)'. The fourth staff has lyrics: 'Ки - ли - финг қиз дак - ки на', 'пир де - сам', 'қил пил ла ма', 'Жон чи нам'. The fifth staff starts with 'Кил пил ла ма', 'Кил пил ла ма жон чи нам'. The sixth staff continues with 'Кил пил ла ма', 'Шо ли сол дим ке ли га'. The seventh staff has lyrics: 'Кил пил ла ма', 'Те гир мон нинг дў ли га'. The eighth staff starts with 'Кил пил ла ма', 'шо - хи қи - йик я - ра - шар', 'Кил - пил - ла - ма ё - рей'. The ninth staff continues with 'чол - га - нам - нинг бе - ли - га', 'Кил - пил - ла - ма', 'Шо - хи қи - йик'. The tenth staff concludes with 'чол - га - нам - нинг бе - ли - га', 'Кил - пил - ла - ма', 'Шо - хи қи - йик'.

Билагузук

$\text{♩} = 126$ (Тошкент - Фарғона лапар қўшифи)

Қора соч

(Ўзбек халқ лапар қўшиғи)

Тез

f Йигитлар

Со - чинг - ни у зун____ дей - ди лар -

f(p)

Ко - ра соч у кам____ ёр ёр Кўр - сат со - чинг ни -

1.

биr кў рa йин жo ним u ka мeй ёр ёр

2. лапарчи
киз

ёр ёр Со чим ни кў риб____ ни ма қи ла сиз,

Жон, а - ка - жо ним____ ёр, ёр, сув бў ии да -

Маж нун_ тол на күр маб ми - дин гиз,_ ёр ёр,

f Йигитлар **f** Киз

ёр - ёр 1. Ко шинг - ни қо - ра_ дей - ди лар_ Xa! А - ка - жо - ним
2. Kÿ зинг ни қо - ра_ дей - ди лар,-

Йигитлар

ёр ёр, Күр сат қо шинг ни_ бир күра йин,

f 1. 2.

ку ра лай күз у ка мей_ ёр ёр ёр ёр

лапарчи киз **f** Йигитлар

1. Kÿ зим - ни күриб_ Ни - ма қи - ла - сиз Вой! у - ка - жо ним_
2. Ю зим - ни күриб_ Ни - ма қи - ла - сиз (жон!)

Хамма

ёр ёр, күр сат ю зинг ни_ мен күра йин,

f 1. 2.

жо ним у ка мей_ ёр ёр ёр ёр

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – T.: O'zbekiston. 2011.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008. – 141 b.
3. Akbarov I.A. Musiqa lug'ati. - T.: O'qituvchi, 1997. – 384 b.
4. Vaxromeyev V.A. Muzikaning elementar nazariyasi. - T.: O'qituvchi, 1980. - 224 b.
5. Dmitrieva L.G. Chernoivanenko N.M. Metodika muzikalnogo vospitaniya v shkole. Uchebnik. M.: Prosveshenie, 1989. – 207 s.
6. Jo'rayev A.S. Ta'lim texnologiyalari. Buxoro - 2005.
7. Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasidan lektsiyalar kursi (tezislar). D.Omonullayev. - T., 1990. - 87 b.
8. Maktab "Musiqa" darsliklari. Toshkent, "O'qituvchi" va "G'.G'ulom nashriyotlari. 1998-2010.
9. Muzikalnoye obrazovaniye v shkole: Ucheb. posobiye dlya stud. muz. fak. i otd. Vish. i sred. ped. ucheb. zavedeniy. L.V.Shkolyar i dr. – M.: "Akademiya". 2001. - 232 s.
10. Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. - T.: O'zdavbadabdnashr. 1963. - 304 b.
11. Texnologiya slushaniya muziki: Ucheb. programma i metodicheskiye blok - sxemi spetskursa / Sost. V.P.Anisimov. - Tver, 2000.
12. Yunusov R. Istiqlol mafkurasi va musiqiy jarayon // Musiqa ijodiyoti masalalari / Maqolalar to'plami-II. Tuzuvchi-muharrirlar: R.Yunusov, H.Rahimov. - T.: Yangi asr avlodi, 2002. B.21.
13. Tursunov.R .Xalq kuylarini notalashtirish Абдулла қодирий номидаги халқ мероси
наш риёти То ш кен т 2002
- 14.